

Dediščina junija

Poslednje spremembe politične strukture na univerzi so pokazale, da so junijski dogodi začetni globoke sledi v načinu in vsebini reagiranja večine ljudi na univerzi na aktualno družbeno dogajanje. Dovolj očitno je nakazana bistvena smer osmišljanja junijskih zahtev: — v dosedaj navidez kompaktni politični strukturi na univerzi, se je začela diferenciacija,

— v trenutku, ko ni bilo možnosti diferenciacije na osnovi definirane programa obeh političnih organizacij na univerzi, ko je bila začetna zgolj osnovna smer družbene akcije, ki je bila postavljena z »ožjim in širšim programom« iz študentskega naselja, je prišlo do jasno izražene konflikta med nekaterimi nosilci akcije (v ZS in ZK), ki so si tako ali drugače domišljali, da imajo pravico (nekateri so imeli tudi možnost), da po svoje krojijo nakazani program, ki ga je postavil spontani zbor v naselju.

Tako prvo kot drugo silnico lahko v zasnovi iščemo precej pred junijskimi dogodki, konkretno lahko zasledimo začetke razkroja (takšne ZS, kot je danes) že pred dvema letoma, ko se je prvič razbila skupščina ZS na univerzi. Tedanji nosilci politike niso bili več sposobni formirati dovolj angažiranega programa, ki bi v celoti zajel vse različne interese študentske populacije oziroma (točneje) tedanja oficialna študentska politična struktura je bila že toliko vpeta v spono tradicionalizma v načinu političnega reagiranja, da je bila katerakoli splošno študentska akcija vnaprej obsojena na propad.

Nastop nove skupine, ki danes počasno gre z univerze (jasno se seveda postavlja vprašanje, kakšna je bilanca uspehov te skupine), je takrat preokrenil način mišljenja precejšnjega dela študentske populacije, ki od tedaj permanentno zahteva tako imenovano reorganizacijo organizacije v bolj demokratično oblikovanje stališč organizacije kakor tudi vsebinsko analizo celotnega dogajanja v družbi. Podobna usoda je doletela tudi ZK na univerzi. Vzroki reorganizacije sicer niso nastali na univerzi, vendar je ideja o reorganizaciji našla na ugoden odmev, ker se ujema s poskusom jasno določiti družbeno vlogo univerze. Hierarhičnost odnosov na relaciji študenti (pedagoško-znanstveni kader na univerzi) — obe organizaciji, nujna deklaracija o spremenjeni vlogi na univerzi in poskus prikazati obe organizaciji za pogosto siloma skrajno enotnost (ki pomeni v zadnjem času tudi izolacijo dela mislečih ljudi na univerzi) — vse to je vplivalo na izolacijo nosilcev političnega programa, ki je v zadnjem času nastajal v vedno ožjih krogih, z vedno manjšim številom dejansko zainteresiranih. To pa je močno vplivalo na učinkovitost obeh organizacij oziroma na njuno orientacijo v problematiko, ki bi jo lahko poimenovali atraktivna (problem stipendiranja in kreditiranja, borba za formalno prisotnost študentov v samoupravljanju na univerzi, problemi, ki nastajajo v procesu družbene reforme itd.). Izolacija oficialne študentske politične strukture s strani večine ljudi na univerzi je morala pripeljati do izbruha študentskega nezadovoljstva v mesecu juniju, na drugi strani pa je po juniju omogočila agontjo ZS, ki obstaja trenutno predvsem formalno, na nekaterih fakultetah celo brez vednosti večine študentov. Vsekakor pa vsaj za fakultetne organizacije

LJUBLJANA, 4. XI. 1968
LETNIK XVII
ŠTEVILKA 3

ZS lahko rečemo, da v večini primerov ne pomenijo nikake politične sile več. Analiza delovanja ZK na fakultetah bi pokazala enako sliko. Številni nastopi, zahteve za razpustitev organizacij, predvsem pa ključna vloga zlasti študentskih organizacij ZK na fakultetah kažejo na potrebo drugačnega načina organiziranja zavestnih sil na univerzi. Predvsem je očitna nepovezanost posameznih organizacij (ZS in ZK) z organizacijami na drugih fakultetah. Prav gotovo se tudi na tem področju občuti razparceliranost univerze na posamezne delovne enote, še posebno na tehniških fakultetah.

Tako se je političnost na univerzi v bližnji preteklosti kazala na zunanji predvsem kot parcialna akcija na univerzi (po fakultetah) in kot odkrivanje tistih družbenih struktur, ki izven univerze pomenijo objektivno družbeno zavoro. Pomembnejši projekti so se rojevali nekje ob robu obeh organizacij ali pa zaradi objektivne situacije znotraj njih niso mogli dobiti dovolj učinkovite podpore.

Junjski premik pomeni jasno diferenciacijo do takrat praktično nemobilne populacije na univerzi. Pokazalo se je, da je veliko ljudi na univerzi pripravljenih sodelovati pri reševanju konfliktnih situacij na univerzi in v družbi. Junjske pozicije so torej novo izhodišče družbenega angažmaja, vendar so bile na zboru v SN pre malo definirane, da bi lahko na njihovi osnovi začeli z akcijo. Pomenijo predvsem zahtevo po spremembi načina delovanja, v programskem smislu pa so omogočile, da so se programa polastile tudi tiste sile na univerzi in izven nje, proti katerim je bila ost naperjena. Zato je bila mogoča avtomatična inkorporacija »ožjega in širšega programa« v počasnost klasičnih metod političnega in upravnega reševanja. Po vsej verjetnosti so torej dejanski konflikti med univerzo in družbo na eni strani ter med študenti in univerzo šele na začetku. Na sedanjem nivoju lahko junijske zahteve zbledijo, za politizacijo ljudi na univerzi pa bomo čez čas ugotovili, da je bila zgolj obet ali celo privid.

Mimogrede bodi omenjeno, da je diferenciacija na univerzi zakasnel proces. Celotni proces, ki ga doživljamo na univerzi šele zdaj, se je v družbi na različnih nivojih začel že znatno prej v različnih pojavnih oblikah. Najizrazitejši pa je ta proces v političnih organizacijah (ZM, ZK).

Kot smo že omenili, se je politična diferenciacija na univerzi pričela z nastopom dela študentskih aktivistov, vendar je bila po mesecu juniju najintenzivnejša do izdelave akcijskega programa (predvsem ZK). Celoten konflikt se je zgodil v trenutku, ko ni bilo na univerzi niti študentov, niti ni bil vzrok konflikta tako ali drugače vsiljen program. Pogovor je tekel predvsem o načinu družbenega angažiranja študentov, torej je nastal v situaciji, ko ni mogoč pogovor v oblikah, temveč je potrebno jasno definirati vsebino, program političnega delovanja obeh organizacij na univerzi. Vprašanje je, ali imajo vodilni nosilci v obeh organizacijah sploh možnost vplivati na oblike, ki jih oblikuje predvsem konkreten položaj v okolju, kjer določeno problematiko rešujejo. Vprašanje je celo, če ima katerakoli skupina, ki se na univerzi pojavlja, možnost realizacije koncepta, ki ni hkrati last večine?

Na zunanji predvsem dobili vidiz normalnega obračunavanja med določenimi nosilci projektov, med študenti pa se na veliko govori o karierizmu in pehanju za sadovi, ki naj bi jih rodile zahteve vseh študentov v študentskem naselju.

(Nadaljevanje na 2. strani)

Pesnitev Iva Svetine — Slovenska apokalipsa — je vizija določenega slovenskega trenutka. To je tuzetanje o koncu slovenskega sveta. Vendar ta konec ni definitiven, saj mračni jezdec, ki simbolizirajo Lakoto, Vojsko, Kugo in Smrt, na koncu zapustijo opustošeno Slovenijo in nadaljujejo svoj pohod v druge dežele. Pesniški izraz v tej pesnitvi je tako enostaven in literarno splošen, da je nemogoče napraviti literarnozgodovinsko analizo, kot je to sicer v navadi pri tradicionalnem pesništvu.

Svetina razsipa s svojim pesniškim instrumentarijem, tako da ni mogoče natančno določiti vseh pomenov. — Vendar je mogoče kljub nekonkretnosti izluščiti popolnoma različne literarne podobe: v določenem zgodovinskem trenutku prihodnosti (ko bo smrt postala nalezljiva bolezen) bodo propadle vrednote, ki lepijo obstoječi svet. — Te vrednote so spoštovanje štirih velikih grozot sveta in strah pred njimi. Čeprav je mogoče misliti ta prihodnji zgodovinski trenutek kot sedanji trenutek in to pesem kot pesniško razlago sedanjega sveta, je iz vrste razlogov nemogoče narediti popolno paralelo. Ti razlogi so predvsem v vrsti iracionalnih vložkov, ki dajejo viziji kvečjemu mističnost, ne razlagajo pa osnovne misli — oziroma te misli sploh ne omogočajo. Sporočilo je v osnovi onemogočeno s pesnikovim pristajanjem na mit o apokalipsi. Nove ideje, vsiljene in sporočene resnice, v tej pesmi ni. Ta pesem je variacija svetopisemskega mita o uničenju in propadu sveta. Če je svet uničen in zapisan usodni pogubi, ga ni mogoče uravnati z racionalno slovensko voljo. Argument o politični vsebini pesmi tu izgublja sleherni težo. Sveta, ki je zapisan nebeski kugi, ni mogoče kritizirati ali na novo ustvarjati.

Svetina kaže Slovenijo v trenutku udarca usode. Lakota, spoštovanje hrane — sta zdaj zavrženi vrednoti. Nadomešča ju ješči (klobase) Mišek Figa, legendarna pripadnost mitu vojskovanja in pravični zmagi nad krivci je porušena s tem, da Svetina nameni vlogo vojskovodje Divjemu Arabcu. Pri osebi Antona Svetine se

SLOVENSKA APOKALIPSA

pesnik poigra z družinskim mitom v samomorilecu. Samomorilec prezira smrt, smrt se zgodi iz nepomembnega razloga, ni več totalno izginotje in večna obsodba, je preprost fenomen v rokah posameznika. Četrti mit je kuga, ki ga predstavlja Tolovaj Mataj in v kasnejšem pripovedovanju kar truma tolovajev. Ta kuga je vse zlo, ki se ga Slovenci tako krčevito branimo: spolnost, politika... Štirje grozni jezdec se izkažejo za trivialne vaskdanje pojave, raven uničenja je nizka, plitka.

Svetinova obnova slovenskih mitov je povezana z vrsto slabih, stranskih pesniških produktov. Po eni strani so to vsiljive banalnosti in politična gesla, ki — kot je bilo rečeno — nimajo politične, temveč izključno ornamento vlogo statista — po drugi strani so to motivne razlike in razblinjene podobe preteklosti (državni žrebci, poštna kočija), ki ne utegnejo postati pesniški predmet zaradi prhko zamišljene strukture pesmi.

Smiselnost pesniškega početja Iva Svetine je vprašljiva. Z mrakom in skoraj s faustovsko aparaturom opremljena poezija deluje neskladno in nefunkcionalno v

primeri s tokovi sodobne svetovne poezije. Medtem ko se poezija sicer postavlja v službo jasnim družbenim ciljem ali igra določeno estetsko funkcijo, se poskus Iva Svetine kaže kot anahronizem. Presnova motivov, ki se dogaja na izrazito lažnorealnem nivoju, je za današnji čas preveč donkihotska.

Vendar je Tribuna v svojem procliranem poslanstvu odprta najširšemu krogu ustvarjalcev in ustvarjalnih projektov. Čeprav se je v vrsti manifestov in manifestacij že opredelila za izrecno družbeno funkcionalizirajočo nivo, se v prispevku Iva Svetine odmika od tega nivoja — prehaja na raven disfunkcije. Toda, ker je recimo manifest D. Rupla in Marka Svabiča v prvi številki naletel na toliko kritike in nasprotovanja, menimo, da je potrebno prikazati alternativo: nakazana je v Ročnem prazniku Iva Svetine, ki je teoretično dopolnil pesmi Slovenska apokalipsa. Ta pesem je realizacija tistih misli iz Ročnega praznika, ki pravijo: Kultura ne potrebuje revolucije (lahko variira večno pesniško temo, kot je počela trubadurska poezija) ali — pesnik je harlekin miru! Svetina tako v

manifestu kot v pesmi zanemara ločitev političnega (funkcionalizirajočega) nivoja od literarnega nivoja, ki je iracionalen. Z objavo Svetinovi pesmi Tribuna realizira načelo svobode kulturnega ustvarjanja, nikakor pa ne tistih svojih revolucionarnih načel in izhodišč, s katerimi je notranje povezana zaradi specifičnega položaja v slovenski kulturi. Tribuna mora zato v prihodnje pooprstiti kriterije v smislu politizacije in funkcionalizacije strnjenih struktur. Pesništvo je še posebno primerno orodje.

Iz povedanega in iz Tribunine prehojene poti je razvidno, da so napačne interpretacije, ki hočejo videti v Svetinovi pesmi napad na vrednote slovenskega naroda, na politična prizadevanja slovenskih komunistov ter blatenje idealov revolucije. Zavedamo se, da so možne in literarnemu delu usojene najrazličnejše razlage; še posebej je takšna širina razlag možna zaradi slabotne strukture pesmi Slovenske apokalipse. Zavrniti je seveda potrebno tiste razlage, ki vidijo v objavi te pesmi vnaprej pripravljeno publicistično akcijo. Vsaka interpretacija je interpretacija bralčeve domišljije plus literarnega dela. Literarni predmet je le opora osebnim razlagi. Mislim, da ni treba posebej poudarjati, da stoji Tribuna na isti fronti z vsemi tistimi, ki se bojujejo zoper zmaličenje zgodovinskih resnic. Nikakor ni načelo Tribunine politike kakorkoli umazati človeku vsajeno resnico in odvzemati vsakemu posamezniku osnovno svobodo, da podoživlja svojo vlogo v preteklosti in si zamišlja projekt za prihodnost. Skupaj s tistimi, ki spoštujejo narodovo kulturo, se borimo za odgovornost, ustvarjalnost in kritičizem nR vseh področjih, da bi bila naša socialistična in samoupravna akcija še polnejša humanistične vsebine. Naše strani na široko odpiramo polemiki in predstavljanju stališč o bistvenih vprašanjih sodobne eksistence; ob tem pričakujemo reprezentativen odziv in demokratičnost v izmenjavanju mnenj.

Dimitrij Rupel

POJASNILLO

V zvezi s člankom »Rad bi povedal naši ljubi mamic«, objavljenim v 2. številki »TRIBUNE« 23. 10. 1968, je prišlo do nesoglasja med odgovornim urednikom časopisa »TRIBUNA« in avtorjem omenjenega članka. Ker tako članek kot spor zadevata širši prostor, mislim, da sem dolžan pojasniti sporne besede, kajti take, kot so razložene sedaj, ne izražajo moje ga namena.

Če sporni stavek izločimo iz konteksta in ga brez škode zapišemo samostojno, beremo: »...zopet vse lepo in prav v zadovoljstvo vseh gledalcev, ki so... ostrmeli ob polintelektualnem razkošju Vasje Predana«. Ob pazljivem branju nihče ne more prezreti, da imenovani ni napaden osebno, niti »sodba« ne zadeva njega kot osebnosti. Takí razlagi se v celoti odrekam. Ne morem pa se odreči tistemu, kar stavek resnično nosi, tistemu avtorjevu resničnemu hotenju, ki ga je moč opisati z besedami, da si je nastopajoči dovolil (privoščil) polintelektualno razkošje. Tako interpretacijo potrjujem. K pisanju omenjenega članka so me namreč spodbudile ravno besede Vasje Predana, pri katerem doslej nisem bil vaju nivoja, ki je bil viden v tem njegovem nastopu na televizijski oddaji. Če je Predan spoznal, da mu oddaja ne dopušča tehtnejšega in treznejšega razmišljanja, bi se sodelovanju lahko odrekel. Tega namena pa očitno ni imel, saj je svojo izjavo objavil še v »Naših razgledih«. (Glej NR letnik 17., številka 20, stran 803). Sporna izjava, ki jo v članku imenujem »polintelektualno razkošje«, se glasi: »...Ljubljanska prizna Pulja se mi zdi čudovita prilžnost za vprašanje o »usodi« sodobnega slovenskega filma. Popolnoma nepresenetljivo je seveda, da v minulih prireditvi nisimo srečali nobenega slovenskega filma, kot je tudi nepresenetljivo, da v tako imenovanem novem jugoslovanskem filmu slovenski delež z izjemo začetne faze nima skoraj nikakršnega deleža. Če si torej zastavljam vprašanje o usodi ali krizi slovenskega filma, tega ne počnem zato, ker bi me v to zavezovala kaka kulturniška ali nemara celo humanistična naravnost, marveč zato, ker menim, da bo slej ko prej na tako vprašanje treba popolnoma jasno odgovoriti. Moj odgovor bo seveda nepopularen, a zdi se mi, da ga je v zvezi z malim Puljem naposled treba

izreči: nikakor se namreč ne morem zadovoljiti z mnenjem, da izvira impotenca slovenskega filma zgolj iz nekíh, tako imenovanih objektivnih razlogov, kot je na primer tisti, ki se opira na spoznanje, da prestrukturiranje slovenske družbe v smer tako imenovane reifikacije onemogoča izvorno človeško angažiranost. Tej splošni resnici je treba nujno dodati še drugo spoznanje: nezmožnost slovenskega filma izvira iz nezmožnosti ali vsaj iz neustreznosti usmerjene zmožnosti njenih posameznih ustvarjalcev...« (Kurziv — J. N.)

Čeprav nas zanima le v kurzivu natisnjeni del, sem, da bi se izognil morebitnim očitkom, stavek skoro v celoti navedel. Poleg objektivnih razlogov odkriva torej Predan še neko drugo, očitno temeljno spoznanje, ki ga je »spodbudilo k pričujoči izjavi«. Ravno to temeljno spoznanje pa je nedorečeno ali pa imamo opravka z nasiljem. Oglejmo si torej ta sporni stavek. Naj stavek še tako motrim, kaknega spoznanja v njem ne odkrijem. Moti me namreč tisti »njenih«, ki mu ne najdem smiselne navezanosti. Tako, kot je zapisano, se »njenih« nanaša na »nezmožnosti« in naši filmski delavci so apriori določeni za ustvarjalce nezmožnosti, kajti: »nezmožnost slovenskega filma izvira iz nezmožnosti ali vsaj neustreznosti usmerjene zmožnosti njenih posameznih ustvarjalcev«. (Podčrtal — J. N.) Če pa se, denimo, želimo izogniti tej tautologiji in če naj se ta »njenih« nanaša na »splošno resnico«, sledi, da so posamezni filmski avtorji ustvarjalci splošne resnice. Ta misel se očitno ne sklada s tisto, ki pojasnjuje to splošno resnico kot »prestrukturiranje slovenske družbe v smer tako imenovane reifikacije«. Filmski ustvarjalci prav gotovo niso nosilci prestrukturiranja slovenske družbe. Nosilce tega premika bi bilo primerneje iskati med »nefilmskimi« ljudmi. Ker pa govori Predan o nezmožnostih njenih posameznih ustvarjalcev in ker se ta »njenih«, kot domnevamo, nanaša na splošno resnico slovenske družbe, bomo z razmišljanjem v tej smeriraje prenehali.

Vse to razporedanje nam je učinkovito le, dokler sledimo nedorečenosti Predanove izjave. Trditvi o nedorečenosti kot ne do kraja domišljeni ali preišljeni izjavi naj dodamo še dejstvo, da misel, ki je podlaga Predanovemu razmišljanju,

misli umetniško delo kot razkrivanje resnice sveta, nikakor pa ne tako, da bi umetniško delo ali ustvarjalec ustvarjala resnico. Da smo tokrat na pravi poti, pričam sam avtor, ko svojo izjavo sklene: »Njihovi talenti se izživljajo v formaliziranih ali v domačijskih ali spektakularnih manifestacijah, resnica sveta pa se jim izmika, ne prizadeva jih do tiste mere, da bi služili zgolj nji, da bi jo odkrivali in sporočali.«

Če se izognemo obema dosedaj nakazanim zvezama in se oprimemo misli, da gre piscu pravzaprav za usodo slovenskega filma, bomo popravili v: »nezmožnost slovenskega filma izvira iz nezmožnosti ali vsaj neustreznosti usmerjene zmožnosti njenih posameznih ustvarjalcev.« Stavek kot »spoznanje« s tem sicer ne bo kaj bistveno pridobil, a upam, da mu bomo neko točnost le dodelili.

S tem navajanjem je, upam, utemeljena »sodba« o nedorečenosti Predanove izjave. Razmeroma laže mi bo opredeliti njegovo izjavo kot nasilje. Med tem, ko navaja Inkretj tako ob televizijski oddaji kot v Naših razgledih vrsto domnev, ki naj bi bile vzrok stanju današnje slovenske filmske ustvarjalnosti, Predan proglaša za temeljni vzrok nezmožnosti ali vsaj neustreznosti usmerjene zmožnosti posameznih filmskih ustvarjalcev. »Impotenca« slovenskega filma izvira po njegovem mnenju iz »tako imenovanih objektivnih razlogov« (reifikacija) in pa iz nezmožnosti filmskih ustvarjalcev. Menim, da Predan sam dobro ve, da je to dvoje »stanje«, nikakor pa ne dvoje »vzrokov«, zaradi katerih naj bi položaj bil tak, kakršen je. »Rešitev«, resnično prizadevanje za izhod iz krize pa je, po mojem mnenju, v iskanju in odpravi vzrokov in ne v predpisovanju receptov slovenskim filmskim ustvarjalcem.

S tem je, upam, pojasnjen prvotni avtorjev namen. Ta ni bil mišljen kot osebni napad, ne kot napad na institucije, v okviru katerih Predan deluje, temveč kot opozorilo na pojav, ki postaja čedalje bolj pogost. V mislih imam dejstvo, da v našem kulturnem prostoru čisto »izgine« selektivnost, brž ko se posamezniki vključijo v neko institucijo. Pri tem imam v mislih tako avtoselektivnost samo kot tudi selekcijo na nivoju določene institucije. Zaradi odsotnosti teh dveh nujnosti se kritično pisanje dostikrat spremeni v šablono in artistično kopčenje besed. Ker je prav obravnavana izjava sad te politike, sem si jo dovolil vzeti kot ne edini, pač pa dovolj značilen primer.

Jernej Novak

PRIPIS:

Članek »Rad bi povedal naši ljubi mamic...«, ki je bil objavljen v prejšnji številki Tribune, je vnesel v razumevanje Tribunine kulturne politike nekaj nespornostim. Upamo, da so s tem prispevkom avtorja Jerneja Novaka (J. N.) nespornostim odstranjeni. Smo proti osebnim žalitvam in nizkemu nivoju nestrokovne di-

skvalifikacije. Če je bilo mogoče Novakov članek razumeti kot žalitev, je temu krivo neprilčno in površno izražanje, nikakor pa ne kakršenkoli diskvalifikacijski namen avtorja ali uredništva v celoti.

Uredištvu

Dediščina junija

(Nadaljevanje s 1. strani)

Na zunaj so konflikti dobili videz normalnega obračunavanja med določenimi nosilci projektov, med študenti pa se na veliko govori o karierizmu in pehanju za sadovi, ki naj bi jih rodile zahteve vseh študentov v študentskem naselju.

Ugotovljamo torej, da vsebine diferenciacije v prvi vrsti niso določevale razlike projektne narave (v nazorskem smislu), ker se je projekt šele formaliziral, temveč je nastal, preden je bila možna dejanska opredelitev o programu. Zatorej sedanje diferenciacije ne moremo oceniti kot normalen zaključek študentskega gibanja, pač pa kot njegov privesek. Diferenciacija torej ne rešuje neučinkovitost kot največje rakasto rano sedanje politične strukture na univerzi, temveč v ponovno izolacijo nekaterih ljudi ali bolj skupin, ki so imele spomladaj takšno ali drugačno vlogo. Izvajanje, še zlasti pa izpopolnjevanje akcijskega programa (ZS in ZK) doseženo stanje nikakor ni v prid. Vsekakor pa bi bilo prav, da bi bila ocenjena tudi politična odgovornost posameznih nosilcev dosedanje politike.

Na drugi strani pa je ta proces vendarle zbudil določeno upanje v uveljavitev učinkovitejših političnih akcij na univerzi o odgovornosti, ki jo sprejemajo še zlasti študentje (usmerjena pa je navzgor), je dobila končno tudi možnost uveljavljanja v tisti strukturi, kjer je bila sprožena. Čeprav je jasno, da klasični aktivizem na univerzi klasični dokončno propada, pa je izdelava bilance vsekakor koristno dejanje. Vendar se bom tudi za naprej pridružil tistim, ki protestirajo, da bi obravnavali ljudi in ne dejanj. Če sodimo ljudi po njihovem obnašanju, ne pa po dejavnosti, si delamo javno uslugo. Verjetno bomo tako ljudi še dolgo iskali, izdelani programi pa bodo čakali v predalih, da jih bo kdo izvajal za nami. Za objavljeni program nam končno vendarle daje osnovo za delovno diferenciacijo, ne pa zgolj za širjenje žarišč konfliktnih situacij. V tem primeru je bila eliminacija večjega števila ljudi iz ene ali druge skupine na univerzi škodljiva.

Ivo Marek

O KONFLIKTNIH IN DIFERENCIACIJI

Konflikt je eden od najpogostejših pojavov v družbi; zaobsežen je v družbenem življenju, je njegova pogosta pojavna oblika. Družbena in politična teorija ima različne odnose do tega fenomena. Po eni strani je konflikt v družbi ocenjevan povsem negativno. Tisti, za katere je družba celota funkcionalno povezanih delov, ocenjujejo pojavljanje in izražanje konfliktov kot nenormalno, patološko stanje družbe. Drugo idejno izhodišče, ki pa je glede konflikta na istih ugotovitvah, pojmuje družbo kot organizacijo z enim jedrom družbene moči, ki se istočasno pojmujejo kot jedro družbene misli in zavesti. To središče ustvarja, definira vse pomembne družbene odločitve, interese, projekte itd., ki jih preko različnih »transmisij« skuša vnašati v množice, pri tem pa jim ob njihovi mobilizaciji poskuša vzbujati vtis avtonomnosti pri sprejemanju odločitev. Običajno je to jedro (center) povzdignjeno nad družbeno kritiko in kontrolo. Če ob realizaciji takih odločitev prihaja do konfliktov, je to lahko le napaka izvrševalcev (realizatorjev).

Del družbene misli oz. družboslovcev pa konfliktu priznava tudi izredno pozitivne funkcije. Sam obstoj konfliktov pojasnjujejo s pomembnimi in trajnimi razlikami v vsebini družbene dejavnosti kakor tudi z različnimi življenjskimi pogoji posameznikov, družbenih skupin itd. Konfliktu pripisujejo pozitivne attribute. Po teh pojmovanjih je konflikt ena od oblik odnosov med ljudmi. Vsak družbeni odnos pa je skupni okvir, ki ljudi združuje. Če bi ne bilo ničesar, ob čemer bi ljudje lahko prihajali v konflikte, bi lahko predvidevali, da nimajo ničesar skupnega, pripadali bi različnim svetovom. Kritično preiščanje sedanjosti in iskanje novih, humanejših oblik družbene organizacije je možno le na osnovi izdiferenciranih protislovij, konfliktov (nasprotij) in njihovih razreševanj.

Izvori konfliktov so različni: od razlik v družbenem položaju posameznih družbeno-profesionalnih, etičnih in drugih skupin (slojev, razredov) do generacijskih, kulturnih in ideoloških razlik. B. Kavčič takole klasificira vzroke konfliktov:

- razlike v interesih posameznikov ali skupin,
- razlike v možnosti uveljavljanja interesov med skupinami ali (in) posamezniki,
- nedemokratske metode reševanja različnih interesov.

Potemtakem pomeni konflikt neprestano gibanje od sedanjega (negiranja) k željenemu in pričakovnemu.

Če povzamem: sila, ki vodi k spremembam in ki povzroča konflikte, nastaja iz razlik v pričakovanih posameznikov, družbenih skupin, slojev itd. in med tem, koliko jim organizacije, skupine, institucije ali pa družba kot celota omogočajo, da zadovoljijo oz. realizirajo svoje interese, želje, koncepcije in projekte.

Menim, da zgrešene predstave o soci-

alni homogenosti, harmoniji in identičnosti interesov onemogočajo izražanje konfliktnih situacij. Ignoriranje različnosti in navzkrižja interesov vodi v sterilnost in konformizem. V konformizmu, ki ga lahko ponazorimo s potovanjem potnikov na ladji, za katere je pomembno le še to, da potujejo skupaj, ne zanima pa jih več, kam plovejo.

Na osnovi prejšnjega razmišljanja bom skušal opredeliti svoj odnos do dogodkov na ljubljanski univerzi v zadnjih mesecih. Menim, da so ti dogodki (tudi v drugih univerzitetnih središčih) pokazali, da doseženi razvoj samoupravljanja le ni idealni odnos usklajevanja sedanjih interesov in nasprotij. Vloga političnih organizacij na univerzi je sporočanje »konstruktivne konfliktnosti« v vseh primerih, ko se postavljajo samoupravljanju (ob deklarativnem sprejemanju) konkretne ovire. Le tako nam prevladujoč družbeni odnos ne bo ustvarjal posameznih zasmrajenih mlak.

Zdi se mi, da so junijske situacije izrazile konflikt, ki je bil pred tem le v latentni obliki. Usmerjene so bile predvsem proti lažnemu radikalizmu, ki je že odpravilo še vedno veljavne, zgodovinsko pogojene razlike in nasprotja posameznikov in družbenih skupin v družbenem procesu proizvodnje; da je bilo študentsko reagiranje tako kritično, je lahko le razveseljivo. Omogočilo je določeno (tudi personalno) diferenciacijo interesov in ciljev globalne družbe in njenih institucij. Diferenciacijo, ki so jo ideološke interpretacije položaja in interesov slojev v naši družbi že skoraj zakrile.

Pomembno se mi zdi, da se je tudi v političnih organizacijah na univerzi začela diferenciacija ob kritiki negativnih pojavov v družbi. Zdi se mi, da moramo preseči situacijo, da kritika govori le o »sialah, tendencah itd., ne pa o konkretnih posameznikih in skupinah—nosilcih posamičnih, posebnih in skupnih interesov, projektov in programov.

Sedanjo diferenciacijo v Zvezi študentov in Zvezi komunistov na univerzi sprejemam, simptomatično pa se mi zdi, da je ne izvajamo dosledno na vsebinskih kriterijih, temveč čisto ob marginalnih (na osebnem nivoju itd.). To pa lahko pomeni dve stvari.

Določeni del študentske populacije ne želi in ni sposoben diferencirati na vsebinskih kriterijih. Možna pa je tudi interpretacija, da je bila diferenciacija na osebnem nivoju (preko določenih posameznikov) sprožena med študenti ravno zaradi zakrivanja vsebinskih problemov — oziroma so ljudje, ki ne žele diferenciacije na univerzi ob vsebinskih kriterijih (izhodiščih, programih, koncepcijah itd.). Pri tem je onemogočeno iskanje odgovornosti za vsebinska in pomembna izhodišča terustališča. Onemogočeno je diferenciranje na osnovi preverjanja stališč in vloge posameznikov. Komu pa lahko koristi tako diferenciranje med študenti?

Metod Cernetič

KOMUNISTI O ŠTUDENSKIH DOMOVH (SKLEPI)

Dne 24. X. 1968 je bil na UK ZKS sestanek aktiva komunistov — članov samoupravnih organov v študentskem naselju, ki so razpravljali o izvajanju politike ZK pri integraciji študentskih domov. Na sestanku je bila posebej poudarjena dosedanja vloga univerzitetne organizacije ZK pri razreševanju konfliktnih situacij, ki so zaradi ravnanja posameznih nosilcev politike nastajale na relaciji študentski domovi — študentje — univerza. Ugotovljena je bila tudi potreba permanentnega sestajanja komunistov, ki sodelujejo v samoupravnih organih naselja, še posebej v času, ko po formalni integraciji niso urejeni nekateri bistveni normativni akti, niti niso dovolj jasno definirani odnosi med zainteresiranimi.

Na sestanku so bili sprejeti naslednji sklepi:

1. Študentski domovi pomenijo enega bistvenih prispevkov družbe za urejanje znosnih študijskih pogojev študentov univerze, visokih in višjih šol v Ljubljani. Kot takšni morajo svojo dejavnost, organizacijsko strukturo ter odnose med zainteresiranimi (način upravljanja) prilagoditi izključno študijskim potrebam študentov.

2. Po integraciji študentskih domov so nastali nekateri bistveni problemi, ki se dotikajo vloge študentov pri samoupravljanju v domovih. Če izhajamo od osnovnega namena in pomena domov za študente, potem moramo stanovalcem priznati polno odgovornost za izvajanje politike v študentskih domovih ter jim formalno in dejansko omogočiti popolno participacijo pri uveljavljanju deklarirane odgovornosti (izvajanje discipline, organizacija ali študijske dejavnosti, izvajanje gospodarske politike zavoda).

3. Kot osnova celotne aktivnosti zainteresiranih mora služiti statut združenih domov, ker je sedanja ureditev le začasna. Aktiv zahteva, da mora biti statut izdelan v enem mesecu, pri tem pa morajo biti pri izdelavi statuta polnopravno zastopani tudi študentje.

Celotna problematika domov naj se rešuje v svetu zavoda, ob stalni prisotnosti študentskih predstavnikov.

4. V okviru programa razvoja univerze je potrebno začrtati tudi dinamiko nadaljnje izgradnje študentskih domov.

5. Aktiv ugotavlja, da je bil proces integracije domov počasen, ker zanj ni bilo jasnih izhodišč — razen načelnih napotkov univerzitetnega sveta. Posebno poudarja odgovornost, ki za počasno izvajanje začrtane politike preide na tajništvo univerze, ki je bilo verjetno premalo aktivno pri hitrejšem uveljavljanju integracije in dokončne rešitve neurejenega stanja v študentskem naselju.

Aktiv v tem smislu postavlja vprašanje raziskanja odgovornosti posameznih komunistov, ki so imeli možnost vplivati na hitrejšo reševanje problemov naselja. Posebej so bili omenjeni glavni tajnik univerze, sedanji in bivši direktor SN in sedanji upravnik SN.

6. Postavilo se je vprašanje sposobnosti obeh vodilnih uslužbencev zavoda. Aktiv meni, da sedanji upravnik študentskih domov ne ustreza več zahtevnosti in odgovornosti mesta, na katerem trenutno je. Nekateri njegovi konkretni postopki v zadnjem času presega okvir pooblastil, ki jih ima kot ena izmed odgovornih oseb v študentskih domovih.

7. Aktiv predlaga, naj bodo o sprejetih stališčih preko Tribune informirani svet študentskih domov, rektor univerze ter študentje-stanovalci.

Ob prazniku ČSSR

Češkoslovaški ambasadi v Beogradu je ob petdesetletnici čehoslovaške republike in ob slovesnem sprejetju ustavnih zakonov o federaciji Čehov in Slovkov poslala naslednjo skupno čestitko 294 študentov, delavcev in dijakov:

Ljubljana, 28. 10. 1968.

Dragi tovariši!

Danes, na slavnostni dan petdesetletnice češkoslovaške republike, se skupaj z vašim narodom, delavci, kmeti, inteligenco, z vsemi vašimi mladimi vrstniki in z vašimi slavnimi voditelji veselimo nove potrditve vaše neomajne poti v socializem. Kljub nasilnim tujim poskusom, da bi vašo pot preprečili, kljub žrtvam in odrekanjem, ki vam jih je vsilil okupator, in kljub poniževalnim pogojem (zaradi tujih vojaških enot) ste uspeli odstraniti zadnje ostanke nesoglasij, ki so onemogočali res enakopravno, demokratično sožitje bratskega češkega in slovaškega naroda. Znova ste dokazali vašo odločnost, da boste kljub vsem poskusom vmešavanja in nasprotovanja od zunaj nadaljevali junaško politiko in uresničevali ideale socializma, demokracije in humanizma.

Dovolite, da vam ob tem jubileju priskrbo čestitamo in vas prosimo, da naše čestitke sporočite češkemu in slovaškemu narodu ter vaši vladi.

S tovariškimi pozdravi — podpisani študentje.

294 podpisov

PREDLOG KONCEPTA ZVEZE ŠTUDENTOV

(Material univerzitetnega odbora ZŠJ)

Konkretno smo študentje začeli razmišljati o drugačni Zvezi študentov že aprila letos, junija pa smo na zboru odločno zahtevali organizacijo, v kateri se ne bomo počutili tuji. Zadolžili smo univerzitetni odbor ZŠ, da naj obenem s študentsko komisijo izdela predlog koncepta nove Zveze študentov.

Sedaj, na začetku novega šolskega leta, je predlog pripravljen za javno diskusijo.

1. UVODNA RAZMISLJANJA

Pri sestavljanju koncepta nove ZŠ smo hoteli več kakor samo novo strukturo; iskali smo nova izhodišča, kvalitete spremembe. Zato moramo predloge ocenjevati brez predsodkov, ob razmišljanjih o predlaganih izhodiščih pa se poglobljati v bistvena vprašanja naše vloge, naših želja in možnosti. Koncept nove ZŠ nikakor ni sam sebi namen, uspel bo le, če bo spodbudil kritičen odnos študentov ter pripravljenost svoj odnos tudi uveljaviti.

Pri sestavljanju osnutka izhajamo s stališča, da bo zanimanje študentov na višjih in visokih šolah in v družbi dovolj veliko, torej lahko bomo na študentsko aktivnost.

2. NEKAJ TEMELJNIH IZHODIŠČ NOVE ZVEZE ŠTUDENTOV

Zveza študentov je organizirala SKUPNOST ŠTUDENTOV, ki deluje na načelih samoupravnosti in javnosti ter omogoča študentom, da s svojo aktivnostjo uveljavljajo svoje interese in uresničujejo svoje zahteve.

Zveza študentov je samostojna skupnost študentov z lastnim konceptom dela in akcijsko-političnim programom, ki nastopa kot enakopraven partner vseh organizacij in forumov v naši družbi, ter uresničuje voljo študentov.

Član študentske skupnosti (Zveze študentov) je vsak študent po statusu.

Sodelovanje Zveze študentov z ostalimi organizacijami in forumi mora temeljiti na načelnosti in kritičnosti.

Zveza študentov deluje izven samoupravnega mehanizma družbe, pri katerega razvoju moramo študentje sodelovati. Zato se odločno zavzemamo za svoje predstavnike v samoupravnih organih družbe (vseobčinske in republiške skupščine), kjer bodo nastopali na podlagi študentskega programa.

Ustanovitev Zveze študentov Slovenije nam je potrebna zaradi spopadov enotnosti slovenskih študentov, ki med seboj nismo dovolj sodelovali. ZŠ nam bo zagotovila samostojnost poti in uveljavljanje svojih stališč.

Z ustanovitvijo ZŠ bomo uzakonili prakso samostojnosti organizacij ZŠJ na visokošolskih centrih. Republiške organizacije Zveze študentov so praktično že v SR Srbiji in SR BiH. ZŠS bo krepila stike med jugoslovanskimi študenti v okviru Zveze študentov Jugoslavije.

3. NEKAJ PRINCIPOV DELA

Nova Zveza študentov bo lahko samo odraz iniciativ in sposobnosti tistega

dela študentske populacije, ki bo aktiven. Noben statut ali pravila ne morejo zagotoviti vpliva nezainteresiranih, čeprav so v večini.

Vsak študent v okviru študentske skupnosti ima enake možnosti za uveljavljanje svojih idej. Študentska javnost je v obliki zbora študentov ali referendumu razsodnik med predlogi študenta — posameznika, skupine ali študentskega foruma. Edino pluralizem idej v okviru študentske skupnosti bo omogočil dialog in razgibal študentsko aktivnost.

Formalna struktura študentske skupnosti je potrebna zato, da bo na podlagi iniciativ, ki jih sprejme večji del študentov, organizirala naše akcije v okviru samouprave ter druge dejavnosti. Biti mora enostavna in tesno povezana s študenti.

V Zvezi študentov naj prevladuje princip dela, ki naj temelji na diskusijah in javnem oblikovanju in zastopanju stališč. Javni razgovori, zbori študentov naj postanejo osnovna oblika množične konzultacije. Ne sme se več dogajati, da bi za študente delala vodstva — vendar brez njih.

Način uveljavljanja študentskih stališč je odvisen od njih samih, predvsem pa od možnosti njihove uveljavitve. Zaobsega javne razgovore, dejavnost v samoupravnih in družbenih forumih, pojasnjevanje stališč v časopisih in radiu, sklicevanje zborov študentov; ne izključujemo tudi študentskih demonstracij.

4. ŠTUDENSKI VODITELJI

Prvi pogoj uspešnega delovanja študentske skupnosti so poštenu in sposobni študentski voditelji. Kandidiranje in volitve študentskih predstavnikov in delegatov so izrednega pomena. Kandidatom moramo omogočiti javno aktivnost, da bodo volilci poznali njihova stališča, ocenili njihove sposobnosti in zavestno volili najboljše. Biti študentski predstavnik ali delegat mora biti za vsakogar častno.

Študentski predstavniki in delegati morajo pri svojem delu zastopati interese študentov in izvajati sprejeta stališča. Če mislijo, da se volja študentov ne sklada z njihovim osebnim prepričanjem in ga študentje ne sprejmejo, morajo predstavniki odstopiti.

Uveljavljati moramo načelo neposredne odgovornosti: študentje lahko odpošle svoje predstavnike na zboru študentov ali s podpisane peticije takoj, ko sodijo, da le-ti ne zastopajo njihovega interesa. Študentski delegati in predstavniki lahko uveljavljajo svoja stališča predvsem z argumenti, ne pa z avtoriteto, pred kritiki pa se morajo braniti javno in pojasniti svoja stališča in akcije.

Koncept organizacija ZŠ prehaja okvire tradicionalnih pojmovanj samoupravne in politične strukture in temelji na funkcionalnosti. Zveza študentov mora omogočiti organiziran in uspešen nastop študentov v okolju, kjer živimo in študiramo, ter v širši skupnosti.

6. ŠTUDENSKA SKUPNOST NA FAKULTETAH, AKADEMIJAH, VIŠJIH IN VISOKIH ŠOLAH

Študentje tvorimo ob...

lah in v študentskih domovih visokošolsko (univerzitetno) samoupravno populacijo in imamo v tem okviru vse pravice odločanja.

Študentska skupnost na fakultetah, akademijah, visokih in višjih šolah in v študentskih domovih je del samoupravnega sistema šole ali študentskega doma in je pri svojem delu samostojna.

Študentska samoupravna skupnost na šolah se lahko na osnovi nekaj enotnih principov samostojno organizira v skladu z zahtevami in pogoji. Organizacijske sheme se bodo še posebno razlikovale na homogenih in heterogenih fakultetah.

Predlagamo nekatera osnovna izhodišča organiziranja:

SVET LETNIKA je osnovno samoupravno telo študentov in profesorjev (v katerem imajo oboji po 50 odst. članov) in kompetentno sprejema odločitve, katerih pomen ne presega letnika. O ostalih sklepih sveta letnika morata obvezno razpravljati pedagoško-znanstveni svet in fakultetni svet.

Študentje imamo svoje predstavnike v svetih letnikov, fakultetnem svetu, pedagoško-znanstvenem svetu ter univerzitetnem svetu, ki v teh samoupravnih telesih zastopajo interese in mnenja študentov. Za enoten in organiziran nastop v samoupravnih telesih tvorijo ti študentski predstavniki ŠTUDENSKI SVET, najvišje stalno telo Zveze študentov na šolah, kjer se dogovarjajo za skupna stališča in nastope na osnovi zaključkov študentskih komisij in pripomb študentov.

V študentskem svetu dela IZVRŠNI ODBOR, ki opravlja predvsem organizacijske in tehnične posle, daje iniciative, pripravlja predloge in vodi različne akcije v skladu s sklepi skupščin ali študentskih zborovanj.

V študentskem svetu delajo tudi stalne in občasne ŠTUDENSKESKE KOMISIJE, ki morajo biti izvoljene že na skupščini študentov in v njih so lahko vsi zainteresirani študentje. Študentski predstavniki v samoupravnih organih so obvezani delati v eni od komisij.

Koristno bi bilo uveljaviti prakso, da lahko študente zastopajo samo voljeni študentski predstavniki (ki so študentom za svoje delo tudi odgovorni). Pred samoupravnimi organi se morajo študentski predstavniki posvetovati o važnejših vprašanjih s študenti.

V samoupravnih organih se študentje ne borimo za enako število svojih predstavnikov, zahtevamo pa, da o odločitvah, s katerimi se študentski predstavniki ne strinjajo, končnojavno odloči skupna skupščina rednih študentov in profesorjev.

Čeprav je Zveza študentov na fakultetah in v študentskih domovih prilagojena samoupravni vlogi študentov, se lahko v njenem okviru porajajo in izvajajo tudi druge iniciative.

7. ŠTUDENSKA SKUPNOST V ŠTUDENSKIH DOMOVH

Zveza študentov v študentskih domovih je vključena v samoupravni mehanizem študentskih domov, zato predlagamo podobno osnovno strukturo kakor na fakultetah, to se pravi ŠTUDENSKI SVET, ki ga sestavljajo študentski pred-

stavniki v svetu študentskih domov, predsednik blokov in IZVRŠNI ODBOR. Pri nadaljnji določitvi strukture, kompetenc in odnosov se morajo upoštevati specifični pogoji.

8. ŠTUDENSKA SKUPNOST NA RAVNI VISOKOSOLSKEGA CENTRA

Zveza študentov na ravni visokošolskega centra druži študente pri postavljanju in reševanju vprašanj, ki presegajo okvir šole ali študentskega doma, pri čemer zajema prostor visokošolskega centra kot celoto, saj se študentje združujejo in angažirajo na podlagi interesov pogosto v okviru celotne študentske populacije.

9. FORUMI ZVEZE ŠTUDENTOV VISOKOSOLSKEGA CENTRA

Zveza študentov sprejema princip stalne ŠTUDENSKESKE SKUPSCINE, najvišjega študentskega stalnega organa in je po strukturi članov reprezentativna. Tvorijo jo študentski delegati, voljeni na šolah, v študentskih domovih, pokrajinskih klubih in specializiranih organizacijah. Člani skupščine so po položaju tudi študentski predstavniki v samoupravnih organih univerze ali visokošolskega centra.

Študentska skupščina poleg drugega sprejema tudi akcijsko-politični program ZŠ, važnejše odločitve ter stališča o pomembnejših vprašanjih.

Študentska skupščina voli svoj izvršni organ, ki uresničuje sklepe skupščine, pripravlja materiale in stališča za zasedanje skupščine in nastopa samostojno v okviru pooblastil in načelnih stališč študentske skupščine.

Študentska skupščina imenuje izmed svojih članov jedra komisij, ki se jim lahko priključijo vsak študent, pripravljen angažirati se na določenem področju.

Uveljaviti moramo neposredno odgovornost univerzitetnih delegatov in predstavnikov. Izvršni organ je neposredno odgovoren študentski skupščini ali (enako kot študentska skupščina) zboru študentov z več kot 20 odst. študentske populacije, ki jim lahko izreče nezaupnico.

10. ZBORI ŠTUDENTOV

Osnovna oblika ustvarjanja in zagotavljanja stališč so zbori študentov. Zbor študentov, ki se ga udeleži nad 20 odst. študentov oddelka, šole ali visokošolskega zavoda, ima značaj skupščine, ki je najvišji študentski organ.

Pravico do sklica zbora študentov imajo vsi študentski forumi — od sveta letnika do študentske skupščine, ki obenem prevzemajo tudi odgovornost. Vsak organizator zbora študentov mora o sklicu obvestiti študentski svet na šolah ali izvršni organ študentske skupščine, visokošolskega zavoda (univerze), ki pa sklica nimajo pravice preprečiti.

11. SKUPSCINA ZVEZE ŠTUDENTOV SLOVENIJE

Najvišji organ Zveze študentov Slovenije je stalna skupščina študentov Slovenije, ki jo sestavljajo delegati študentskih skupnosti na visokošolskih centrih v Sloveniji. Skupščina voli stalno predsedstvo ter imenuje občasne komisije. Na zasedanja skupščine ZŠS naj so vabljene tudi predstavniki slovenskih študentov v Avstriji in Italiji.

Skupščina ZŠS usklajuje delo in nastope študentov v posameznih višjošolskih in visokošolskih centrih, sprejema enotna stališča študentov Slovenije in jih zastopa pri republiških in zveznih organih. Dela v komisijah.

Izvršni organ skupščine zastopa skupščino pred ustreznimi forumi. Skrbi za informiranost skupščine.

Za uspešen potek javnih razprav o konceptu Zveze študentov in njegovi konkretizaciji moramo uveljaviti formalno študentsko strukturo, ki bo lahko vodila obsežno diskusijo v vseh študentskih organizacijah. Organizirano obveščanje mora omogočiti, da bo vsak zbor študentov pozval pripombe predhodnih zborov, da se bo koncept sproti razvijal vse do končne oblike, o kateri bo razpravljala in jo tudi uzakonila študentska univerzitetna skupščina.

Na podlagi osnovnih idej študentske komisije sestavil Jože Slander

PETA ZASEDA

Ko smo zastavljali vprašanja o Peti zasedi, nas ni — kot se morda komu zdi — vodila sentimentalna naklonjenost do slovenskega filma, niti ne moremo zastopati krilatice, ki postaja pravilo: — Premiera slovenskega filma je praznik. — Mislimo, da je nadevanje prazničnih očal del nojevskega obnašanja, ki se izkazuje tudi na drugih področjih slovenskega kulturnega življenja. Že po opravljeni anketi se sprašujemo, kakšno je mesto ponesrečenega filma, slabe knjige, nepotrebne predstave v našem času. Značilnosti te časovno opredeljene situacije je več, prav sedaj pa je najbolj v oči padajoče vprašanje, kdo daje za to kulturo in nekulturo denar in če ga da, kje si je vzela pravico, da ga je dal. (O tem bomo pisali v eni naslednjih števil.)

Od sodelavcev smo želeli dobiti odgovore na vprašanja, ki jih lahko takole strnemo: Kakšen je položaj Pete zasede v sobesedilu jugoslovanskega filma? Kaj pomeni tarzanstvo, oz., ali lahko tudi mi govorimo o njegovi prisotnosti?

Rudi Rizman

Odgovarjam na urednikova vprašanja, ki že subjektivno opredeljujejo nekatere možne umetniške in

politične poante Pete zasede. Pristajanje na vprašanja tedaj nikakor ne pomeni pristajanje na analizo bistvene vsebine filma, temveč na razgovor o vprašanjih, ki ne izčrpajo celotnosti fenomena tega filma.

1. 2. 3. V odgovoru na prvo vprašanje bi bilo brez dvoma potrebno najprej kvalitativno opredeliti, kaj je slovenski film v okviru prejšnje filmske proizvodnje in kakšna je vezanost Pete zasede na to preteklost, in na tisto, kar bo šele prihodnja usmerjenost slovenskega filma. Tisto prejšnje, kar je konstituiralo slovenski film, je emocionalna in nacionalna opredeljenost. Film kot najvišja tehnična — hkrati pa tudi umetniška — komunikacija se je pred narodom pojavil kot možnost, ki se ji najprej čudi in jo uporablja kot svojo zrcalno sliko. Večstoletno tlačenje narodove zavesti vodi slovenski film v poudarjanje tiste zgodovine, ki je narod dokončno afirmiral. Narod se je najprej hotel na platno videti kolektivno, individualna usoda ga je zanimala le toliko, kolikor se je vključevala v kolektivno doživljanje. Interes na nekem višjem nivoju je tedaj vključeval prizadevanje po doseganju situacije množične monolitnosti. Ker je bila racionalnost družbenega projekta že v naprej ponujena, ni bilo potrebe po doseganju enotnosti na osnovi racionalne diferenciacije, je lahko prišla do izraza zgolj emocionalna navezanost na zgodovino, katere gospodarji smo šele začeli postajati. Peta zaseda se sicer z vso svojo zasnovno še vedno opira na zgodovino kot absolutno konstituanto naroda, vendar se že prebija na tisti resnični temelj, ki zgodovino zanika oziroma jo dvigne na individualni nivo. Z umetniškega vidika je bila lahko zgodovina možna le skozi konkretno individualno pojavljanje usod, s čimer ne zanikamo kolektivne vsebine, temveč jo le opazujemo v še ne konformističnih in realnih dimenzijah. Film, o katerem govorimo, je vendarle vnesel novi napor skozi vnašanje racionalnega dvoma in približevanju resnici o NOB, ki jo bodo objektivneje razprostrle bodoče generacije.

Tarzan v Peti zasedi je dejansko konstituiral značilne odnose, ki jih lahko opredelimo kot tarzanstvo. Konkretniji način mišljenja bi ob tem takoj zahteval odgovor na vprašanje, ali je bilo to nujno v razmerah II. svetovne vojne. Ne nameravam odgovorjati na to vprašanje, ker vodi v moralistično pozo dokazovanja, da bi lahko bila NOB bolj humana in čistejša. Partizanstvo s tarzanstvom in drugimi negativnimi pojavi dokazuje, da ga je treba opazovati kot človeško totaliteto. Če je mogoče govoriti o veličini neke revolucije, lahko veličina izvira le iz dejstva, da so narodnoosvobodilne cilje uresničili ljudje — to so bitja s slabimi in dobrimi moralnimi lastnostmi. Torej ni šlo niti za vzvišena bitja niti za akcijo lumpenproleterskih elementov. Če gledamo skozi ta vidik, se nam more tarzanstvo pokazati ne le kot nekaj preteklega, temveč nekaj, kar je za sedanji trenutek še posebej aktualno. Tudi danes so najrazličnejše mednarodne in domače situacije povod za dvome o skupinah in generacijah, ki na mnogo bolj specifičen in avantgarden način izpovedujejo svoje delovno uresničevanje. Tarzanstvo je v bistvu machiavelizem; skuša doseči novo enotnost — toda pot do te enotnosti, kot jo ponuja tarzanstvo, je akehezična. 25 let po taki revolucionarni praksi bi bilo tragično, če ne bi znali ali hoteli razumeti diferenciacije, ki se je na Slovenskem odvijala v zadnjih dneh, treh desetletjih. Dvom o tem, da se v bogastvu različnosti (sploh) lahko dosega enotnost, je še prisoten. Institucionaliziran dvom vodi v razkroj družbe in akcijsko nemoč. Nauk o Tarzanu iz leta 1943 je nauk o Tarzanih iz leta 1968. Ali bo zgodovinsko spoznanje preraslo v izkustvo ali pa se bo zgodovina le še ponovila?

Aleš Berger

Predvsem se mi zdi važno (uvodno) vprašanje: zakaj pisati o vsakem novem slovenskem filmu? Ali nas prav vsak film, da tako rečem, k temu obvezuje, izziva? Najdemo res zmerom kaj, kar se nam zdi potrebno pretehtati, se opredeliti? Ali pa je, kot sledi, pisanje dostikrat malo prisiljen odgovor na tisto dolžnostno dejanje uredništva, ki, upoštevaje znano trditev, da je premiera slovenskega filma dogodek, vse pozornosti in vse ljubezni vreden, povabi nekaj naključno izbranih ljudi, naj poskusijo odgovoriti na nekaj vprašanj v zvezi z njim? In če se uredništvo ne zadovolji s pavšalnim stavkom o vprašančevem mnenju, ampak mu določi, o katerih bistvenih točkah naj bi razmislil, temu pa se zdijo, ker je bil bodisi preveč nesposoben bodisi prelen, da bi v film prodrl, vprašanja na silo privlečena, potem vprašanemu ostane nevljuden molk ali pa, vsaj po njegovem, prav tako za lase privlečen odgovor.

Teh nekaj razmišljajočih vrstic se mi je zdelo potrebnih ob anketi v zvezi s Peto zasedo, saj bi, če ne bi bil vanjo vključen, na film verjetno ne pomislil več. Kar je novega, je znano: pretrgati skuša s tradicionalnim prikazovanjem akcije v filmih, ki uporabljajo NOB, zanima ga stanje, razmerja, nekaj, kar je še pred zmago ali porazom. To je zelo dobro in v tem pogledu moram dati filmu točko. Kar je slabega, je očitno: večerniška zgodba s tipiziranimi junaki, obveznimi folklorističnimi okraski, z dobrovoljnimi pijančki in s humorjem, ob katerem se le najbolj prizanesljiv gledalec ne ujezi. To je neiznajdljivo, vsiljivo in preživeto; odvzeti je treba tri točke.

Ampak s tem se je film zame tudi končal in zato sta me vprašanja o Tarzanu oz. tarzanstvu presenetili. Torej sem nekaj prezrl, sem si dejal, in vprašal prijatelja Jerneja, ali bi mogel on odgovoriti kaj na to vižo. Rekel mi je, da bi, ampak da bi se moral precej posiliti, ker ga je, prav tako kot mene, pustil film neprizadetega. In ni več mislil nanj. Ko je pomislil, je dejal, da morda ni naključje, da je Tarzan kurir, saj so to ljudje, ki so zdaj prav tam okoli štiri-deset ali več in ki počasi postajajo glavni. To je misel, ampak pripomnil bi, da je Jernej z njo presegel ustvarjalce filma, ali pa so bili ti, med drugim, preveč plašni, da bi jo jasneje povedali.

Kaj sem hotel povedati? To, da se mi zdi Peta zaseda preveč neambiciozen film, da bi vanj projiciral (svoje) ambiciozne misli.

To je zgodba, ki skrivaj kroži po Sovjetski zvezi. Imenuje se preprosto: V koncentracijskih taboriščih ZSSR, napisal Anatolij Marčenko. Njeno zanimanje: ne gre za stalinska taborišča, za taborišča »pred Hruščovom«, za taborišča, ki jih je opisal Solženicin, ampak, med drugimi, za taborišča, kjer je še danes pisatelj Julij Danijel in kjer je Marčenko preživel šest let — od 1960. do 1966. leta. Seveda močno tvega, da se bo tja spet vrnil: bil je ponovno aretiran 26. avgusta in po kratkem procesu obsojen na osem let zaporu. Uradni vzrok: vrnil se je v Moskvo, čeprav mu je bilo bivanje tam prepovedano. V resnici se zdi, da je bil Marčenko tako nepreviden, da je izrazil svojo podporo češkemu ljudstvu. Marčenko ni intelektualec, je delavec enaintridesetih let. Zadnje mesece je delal kot težak v pristanišču. Kar je napisal, nima literarne vrednosti kot pripovedi Solženicina. Toda to je dokument o sedanosti in ne o preteklosti. Preberite nekaj precej zanimivih izvečkov.

Imenujem se Anatolij Marčenko. Rodil sem se 1. 1937 v Barabinsku (Sibirija). Moj oče je vse življenje delal na železnicah. Moja mati je bila strežnica na železniški postaji. Oba sta bila nepismena.

V šolo sem hodil osem let, potem sem odpotoval kot vrtalec na gradbišča hidroelektrarn. Delal sem tudi v rudnikih in pri geološkem iskanju rud. Moje zadnje gradbišče je bilo v Karagandi v Kazahstanu. Tam sem bil prvič aretiran 1960. l. po pretepu s Čečenci, ki so bili izgnani s Kavkaza.

Ko so me izpustili, sem sklenil zbežati v tujino. Zase nisem videl drugega izhoda in odpotoval sem z mladim fantom, ki mu je bilo ime Budrovski. Najin cilj je bil prebiti se v Iran, toda 29. oktobra 1960 so naju ujeli štirideset metrov od meje. 3. marca naslednjega leta sem bil obsojen na šest let »zaradi izdaje države«. Imel sem 23. let.

Ko sem se moral povzpeti v vagon izgančev na postaji v Aršabadu, nisem niti malo slutil, da bo moje potovanje prava odisejda, ki bo trajala približno tri mesece in ki me bo vodila od ene zaporne etape do druge prav do daljnih taborišč Mordavije.

Zapor v Alma Ati se razlikuje od taškentskega po množini stenic, ki pustošijo v njem. Tam jih je toliko, da se zdijo zidovi rdeči.

V zaporu v Novosibirsku so to podgane. Tekajo vam med nogami, lazijo na speče, zleknjene na tleh. Ravno v Novosibirsku so me dali med sostanovce, med katerimi so bili verniki. Aretirali so jih, sodili za zaprtimi vrati in obsodili na izgnanstvo kot »parazite«, ker so zavrnili sodelovanje pri volitvah. Izvajali so gladovno stavko in v vsaki zaporni etapi so jih siloma vlivali v grlo hranljivo tekočino, preden so jih poslali dalje, vedno dalje v Sibirijo.

Konec maja 1961 smo prispeli do taborišč Mordavije. Jaz sem bil dodeljen v taborišče št. 10. Od tam sem šel kmalu v »specialno taborišče«. To je na neki način zapor za zapornike. Tja pošiljajo tiste, ki so zagrešili zločin znotraj navadnega taborišča. Ki so zavrnili delo, poskusili uiti, niso dosegli norme naložene dela ali se upirali paznikom.

V resnici je v taborišču zelo lahko biti obdolžen »banditstva« in »huliganstva«. Dovolj je, če ohranite malo čuta za človeško dostojanstvo. V praksi je v »specialnih taboriščih« mogoče najti vse tiste, ki niso ugajali oblastem, ker so godrnjali, bili neodvisni ali samo popularni pri ostalih jetnikih.

Ljudje, ki so jih obsodili na »specialni režim«, živijo leta v strahotnih, nečloveških razmerah. Prizadevajo si, da bi jih zlomili z lakoto, mrazom. Le redko se lahko zaupajo drug drugemu, ker sta vedno eden ali dva ovađuha med stanovci vsake celice. Samomori v specialnih taboriščih niso redki. Nekega dne so trije jetniki sklenili končati z življenjem. S tremi deskami, ki so jih vzeli v opekarni, kjer smo morali delati, so naredili nekakšno lestev, ki so jo postavili proti pregraji prav pred očmi stražarja.

— Pojdite dol! kriči stražar. Streljal bom!

— Stori nam to milost! odgovori eden izmed jetnikov.

In nadaljuje s plezanjem. En rafal ga položi. Drugi zapornik zavzame njegovo mesto in je ubit za njim. Nato je na vrsti tretji, da se izpostavi in pade ob vnožje pregraje na trupli svojih tovarišev, pokosen od zadnjega rafala.

Dodaten dopust je nagrada za stražarja, ki ubije ubežnika, vendar je treba reči, da je vojakov pogosto sram dela, ki so jim ga dali izvrševati. Nekega dne je stražar ubil ubežnika v prepovedani coni in dobil pravico do dopusta, a mož je odpotoval ves premlehen; njegovi tovariši vojaki so ga popravili ponoči.

Vojaki ne pišejo domov, da jim dajo stražiti njihove rojake. In včasih, med razgovorom skozi rešetke, priznajo, kaj mislijo o taboriščih:

— Končal sem svoj rok v enem letu in k vragu to odvrtno delo!

— In vendar, če ti ukažejo, boš streljal name!

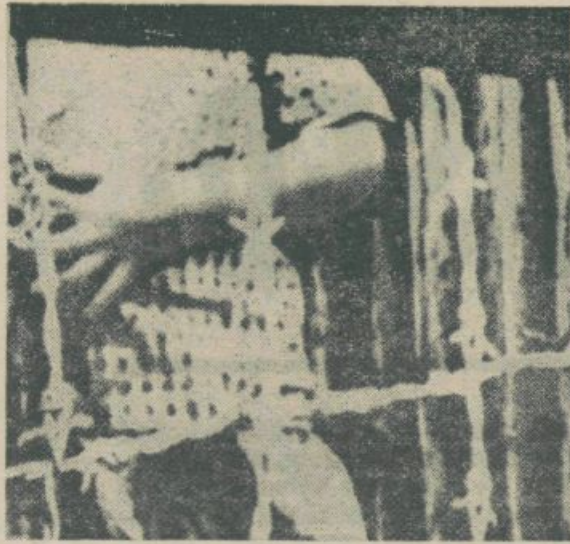
— Ah, da! Kaj pa naj storim? Ne želim si, da bi šel v taborišče na tvoje mesto.

Tako ob vsem obžalovanju jetnikov pristajajo na ta položaj.

Za profesionalne stražnike je to drugačna zadeva. Oni so kupljivi. Vse stori, da bi ugajali oblasti, prehitujejo njene želje. Brezmejna moč, ki jo imajo nad jetniki, jih kviri. Po njihovem kanalu gre intenziven promet v taboriščih in stražniki bogatijo na račun jetnikov in njihovih družin.

Govoril sem o poskusih samomora. Toda obup vodi ljudi v to, da počenjajo še bolj čudne stvari, kot je na primer tetoviranje. Obsojenci po civilnem pravu (ki so v velikem številu v političnih taboriščih), nosijo presenetljiva tetoviranja še na svojih obrazih. Videl sem enega z dvema stavkoma, vtetovirana na čelo: »Komunisti so rablja« in »Komunisti pijejo kri ljudstvu«.

Prvič ko sem srečal Nikolaja Ščerbakova, je malo manjkalo, da se nisem zgrudil. Ves njegov obraz je bil pokrit od tetoviranja. Na enem licu: Lenin je rabelj. Na drugem nadaljevanje: Zaradi njega trpi mi-

TABORIŠČA PO HRUŠČOVU

PRIČEVANJE ANATOLIJA MARČENKA

lijone bitij. Na ličnicah: »Hruščev, Brežnjev, Voronilov so rablja«.

Kako se jetniki uspejo tetovirati v taborišču? Treba si je oskrbeti igel, barve. To sem večkrat videl. Izvlečejo žebelj iz čevlja ali pa poiščejo konec žice. Predmet obrusijo na kamnu in igla je tu. Da si napravijo črnilo, zažgejo kos gume in razredčijo tako dobljeni pepel z urinom.

Kar me je presunilo, je bilo ravno tetoviranje po obrazu. Zakaj napraviti iz svojega obraza neizbrisno masko? Zakaj z iznakaževanjem nasprotovati življenju? Potem sem v nekaterih trenutkih obupa in nemoči začel misliti: »Če bi jim lahko izrekel svoj prezir in svojo besnost, jim vrigel v obraz kosček svojega telesa?« In tedaj sem razumel: to tetoviranje je bilo sredstvo za stalno protestiranje. Sprijateljil sem se z Nikolajem Ščerbokavom in nekega septembra dne 1961, ko smo odšli na sprehod, me je vprašal od daleč s kretnjami, če imam kako ostro rezilo. Imel sem jih tri, skrita v ščitniku moje kape. Vzel sem eno, ne da bi me stražar videl, in ga potisnil v razpoko lesene skodele. Nikolaj je videl od daleč, kaj sem počel, in malo kasneje je prišel iskat rezilo.

Nisem vedel, kaj je hotel napraviti z njim. Med jetniki si delajo usluge, ne da bi zastavljali vprašanja. Tedaj je proti večeru neko šušljanje prihajalo od ene celice do druge: Ščerbakov si je odrezal uho.

Pozneje sem zvedel podrobnosti. Nikolaj si je najprej dal vtetovirati na desno uho besedilo: »Darilo za XXII. kongres komunistične partije ZSSR«, nato si je s precizno kretljivo odrezal to uho. Zatem je trkal na vrata celice, dokler ni prišel stražnik, in tedaj mu je vrigel skozi rešetko kos krvavečega mesa z maščevalnim posvetilom.

Nikolaja Ščerbakova so odvedli v bolnico in ne vem, kaj je bilo z njim.

Po treh mesecih, ki sem jih prebil v specialnem taborišču, so me poslali v zapor v Vladimir. Ta zapor je še ena stopnja na lestevici zaporov.

Red v Vladimiru je bil naslednji: od prebujenja (ob 6. uri) do ugasitve ognjev (ob 22. uri) je bilo prepovedano leči — pod kaznijo od sedem do štirinajst dni: temnice. Lahko smo sedeli, kadili, stali pokonci še naprej v snu, toda bilo je prepovedano, da bi legli na svoja ležišča. Prav tako je bilo pod kaznijo temnice prepovedano zadrževanje poleg okna.

Kaj se lahko počne v takih razmerah teh šestnajst ur na dan? Brati ali pisati? Jetniki imajo pravico do dveh knjig na deset dni in v kantini lahko kupijo zvezke z dvanajst stranmi. Vsak zvezek mora zadoščati za dva tedna, kar je napisano, kontrolira paznik.

Jetnik v Vladimiru dobiva za hrano: 500 g črnega kruha na dan, 15 g sladkorja, zjutraj skodelo juhe s kozarcem vrele vode in nekaj sardel, ki so pogosto pokvarjene. Opoldne 350 g »ščič« (zelenjavne juhe na ruski način), ki je predvsem iz vode in gnilega zelja. Zvečer 100 do 150 g pire krompirja, ki je tako tekoč zato, da napravi le majhno prozorno lužo na dnu skodele.

To je »normalni« režim. Kar se tiče »strogega« režima: 400 g kruha, nič sladkorja, nič drugega kot samo čista juha opoldne in zvečer.

Paket je mogoče dobiti enkrat na leto: 5 kg živil.

Vsako jutro, precej pred uro vstajanja, nihče več ne spi. Vsi čakajo delitve kruha. Komaj je paznik poklical in razdelil 500 g, nekateri takoj požrejo svoj celotni delež. Drugi ga shranijo v svoji omari, toda čez trenutek ne morejo več vzdržati. Odlomijo majhen kosček, dajo ga na jezik in ga sesajo čim dalj je mogoče, kot bi delali z bonbonom.

Vzrok večine preprirov je hrana. Takole je: v isti celici je en del jetnikov z »normalnim« režimom, drugi s »stroгим« režimom. Jesti in videti v očeh soseda glad in trpljenje je nekaj neznosnega. Nekateri se skrijejo pod odejo in tam pojedjo.

Tisti, ki so v največji nemilosti, najbolj neprevidni, prežijo na zaloge drugih, tistih, ki skrivajo kosček kruha ali sladkorja pod svojo blazino. Včasih jih poskušajo ukrasti. Nezaupljivost, sovraštvo sta nekaj vsakdanjega. Vodstvo taborišč zelo dobro pozna te podrobnosti. Ne samo, da si ne prizadeva, da bi položaj izboljšala, ampak izrablja to za lastne namene ter vzdržuje razdor med jetniki in jim preprečuje, da bi drug do drugega postali tovariški.

Včasih ti sestradanci organizirajo gladovno stavko. V naši celici sta se Andrej Novokidski in Nikolaj Sorohov odločila, da bosta gladovala iz protesta njenemu sojenju za zaprtimi vrati, proti dejstvu, da jima njuna obsodba ni bila nikoli uradno sproščena, proti nečloveškim razmeram zaporu za politične jetnike.

Stražarji se sploh niso vznemirjali. Andreja in Nikolaja so pustili med nami. Kar dovolili so jima, da sta ostala leže na tleh. Toda kako prenašati gladovno stavko v celici, kjer drugi jetniki še naprej jedo svoje obroke? Večina preneha po dveh, treh dneh.

Novokidski in Sorohov nista popustila. Ostala sta stegnjena, obrnjena proti zidu, tih. Drugi so požirali svoje obroke čim hitreje, kakor da bi se sramovali.

Vsako jutro je paznik prinašal obroke in spraševal stavkajoča, če hočeta svojega. Če sta rekla ne, je paznik odnesel s sabo obroke, ki jima je stavil pred nos. Enako je bilo opoldne in zvečer. Tako je moral stavkajoči trikrat na dan odkloniti svojo hrano.

Od četrtega dne dalje se Andrej sploh ni več dvignil. Deseti dan je nehal govoriti. Sorohov je lahko vstal do osmega dne. V vsem tem času ju zdravnik ni nikoli prišel obiskat.

Enajstega dne je več paznikov vstopilo v našo celico. Obraz Andreja je bil kakor obraz mrliča. Tedaj nam je glavni ukazal pobrati naše stvari in zaprli so ga samega v prazno celico. Drugega dne je bil Sorohov na vrsti za preselitev v prazno celico.

Teden pozneje se je Andrej spet pojavil med nami. Njegov videz je bil nepopisen. Lahko bi dejali: strašilo. Povedal nam je, da ga je šef oddelka prišel obiskat v celico in mu rekel:

— Čemu stavka? Mi nismo pošasti. Če imaš kaj povedati, pritoži se, piši, ti imamo pravico!

Andrej je pisal in čez nekaj časa je prejel odgovor: »Vaša obsodba je popolnoma upravičena. Kar se tiče razmer v zaporu, bo izvedena preiskava na kraju samem.«

Ali je koristno napraviti gladovno stavko, da bi dosegli tak odgovor? Protestirati, upreti se, pisati pisma, vse to nič ne pomaga. Administracija je popolnoma na tekočem o tem, kar bi ji lahko povedali.

Tu je zgovoren primer: v celici 79, nasproti moje, je bil jetnik po imenu Stepan, ki sem ga imel zelo rad. Prej je bil profesor zemljepisa v Ukrajini. Obsojen na petindvajset let, je bil v ječi že štirinajst let. Nekega dne, kot ponavadi, stopi v celico tožilec in vpraša:

— Hoče kdo izraziti kako pritožbo?

Potem tožilec nenadoma zagleda Stepana in se zmede:

— Vi... vi ste še vedno jetnik?

— Kot vidite! je odvrnil Stepan.

Po tišini, polne zadrege, je tožilec zapustil celico. Stepan in on sta se dobro poznala. Dve leti sta si delila isto celico v tem istem zaporu. Potem, 1956., so rehabilitirali tožilca in mu vrnilo njegovo mesto. Stepan je ostal.

Resnično, čemu tedaj izražati pritožbe, pripovedovati temu tožilcu nekaj, kar nima uspeha. Vse, kar mu lahko rečete, že ve.

BRANKO MILJKOVIĆ

KRIKITA POEZIJE

DELOVNI CVET

To ni cvet pod ničlo,
ni ognjeni cvet
ne cvet spokojno podoben
svojemu izpraznjenemu imenu.

In to na mizi ni prst: žvečilni cvet,
mičurinsko oneščašenje vrtov,
to tudi ni cvet, ki se oslepljen
brani spreminjati se v plod.

In to na mizi ni prst: žvečilni cvet,
to tudi ni cvet, ki ga je moč presaditi.
to je prazen cvet
za vse, ki so brez poguma.

To je cvet v stegnjeni roki,
to je cvet, ki se približuje,
to je cvet, ki dopušča
očesu in sluhu osvojiti resnico.

To je cvet sluha,
hrupni cvet,
cvet, ki raste na nakovalu
in na delavski dlani.

To je cvet jezika,
cvet besed,
manj očitnih, manj krivičnih.

To je srčen cvet,
cvet, ki premika vzhod,
a ga ne ločuje od sonca

BEDA POEZIJE

Reci mi nekaj kar je gozd
Reci mi nekaj kar je morje
Kdo ve kaj je kar je treba reči
Bos in zagrenjen se potikaš med besedami

Ogenj je grenkejši od dima
Pod čelom ti gori
Prinesel ti bo veliko časti
Če prej ne zgoriš

Ampak če boš poskušal
Iz tujih besed napraviti resnične
Pohvaliti tuje srce
Tedad ti bo žal da si pesnik

Ker se pesem ne piše ampak živi
Pesem ni pesem če ni vesela
Kdor nikdar ni hvalil tujega srca
Se je izročil besedam na milost in nemilost

MORJE ZA DELAVCE

Medtem, ko se v tvojih verzih dolgočasijo
brezupne in na smrt obsojene besede,
je to morje pesnitev, ki se ne pomišlja.
Njene metafore so plovne, nevarne,
hrupne in mile, docela fotogenične.
Ti bi jim mogoče ukradel sol in jih ogabil,
toda ti si nevreden pred morjem.
Morje samo sebi prole, brezobzirno in svobodno,
iz nadarjenosti se rima z vsem, kar doseže,
čeprav nevarne sorodnosti.
Njegove globine so bolj modre
od vseh tvojih aforizmov.
Morje ljubi ribiče, ki z vse ljubeznijo kradejo
priliko, in mornarje, ki izrabljajo nevarnosti,
s katerimi jim streže, dokler ne zgrešijo pota
in pozneje. Morje ne mara tistih, ki mu laskajo
počasni in previdni kot svoji lastni modrosti.
Morje, če koga mara, mara delavce na dopustih,
ki tri noči ne spijo, da pridejo do morja
in, ko pridejo, pravi: »lepo naše morje«,
pohitijo ogoreti in se vrnejo domov.

KRIKITA METAFORE

Dve besedi komaj izgovorjeni se dotakneta
In izhlapi v neznan pomen
Ki ni z njima v nobeni zvezi
Kajti v glavi je ena sama beseda
In pesem se piše samo zato
Da tiste besede ne bi bilo treba izgovoriti
Tako učijo besede ena drugo
Tako izmišljajo besede ena drugo
Tako zavajajo besede ena drugo k zlu
In pesem je vrsta oslepelih besed
Ampak njih ljubezen je povsem očitna
One žive na račun tvoje lagodnosti
One se lepšajo ko ti slabiš
A ko izrabiš vse svoje moči ko umreš
Porečejo ljudje: moj bog kakšne pesmi je ta pisal
In nobeden ne dvomi o besedi ki je nisi izrekel

PRIPRAVA PESMI

Brez tvoje jeze bi svet ostarel
Prave reke tečejo kalne proti toku
Boš nagrizel temni vrt v plodu
Ki te nadleguje z lažno gostijo

(Ura tikataka
Zarotnikom sonce
Nečitljive ptice
Tvojega rokopisa)

Z besedami se končuje puščava
Slepota je bela in okrogla nasprotna noči
Pred neverno množico
Bežita modrost in ponižnost v metaforo

(Lažljivi zvonovi
Veliko zvonjenje
Ponoreli ogenj
Misli nate)

Se bojo besede selivke in negibne besede
Srečale v ozdravljenem stavku
Ali jih bo sredi pesmi sredi poti
Sredi gozda v tuji glavi zatekla noč

(Nož naježen v srcu
Po dveh rezilih poje
O prileteh slavcih nasilja
V sonce brez prič)

Od besede do besede se prisiliš na pesem
Izbral si pot po njej potuješ v sebi
Kot besede ki jih ne izgovarjaš
Kakor pesem ki je ne znaš prehoditi

(Ptice zletijo v ključavnice
Težka vrata se odpirajo
Potomci ponarejajo tvoj krvotok
Zgražanje je vsesplošno)

Se ena slepa beseda in pesem bo spregledala
Tam kjer je najmanj pričakovati
Se en prazen dan
In veselili se bomo nad praznikom

ZRAČENJE PESMI

Vse ljudstvo
Izmišlja besede za pesem
Ki si jo bo usodil napisati
Neki človek čez sto let

Ne boj se besed
To ni nič
Pa vendar pazi
Preteklosti ne poljublaj rok

Poj kakor da ni bilo ničesar
Včeraj ali pred sto leti
Nimamo časa za rimo
Severne zvezde južne ptice

Ne boj se pesmi
Povej kje boš jutri
Vabo imaš v sebi
..piraj vrata piše na vratih

Poezija zija v svoj neumni p
Pesmi sme vsakdo pisati
Tudi tisti ki ne pozna rabe
Velikih črk od danes nerabnih

Kolikor več je gluhih
Pesem pridobiva na času
Pokaži svoje srce in umri
Nobeden ni bil dvakrat pesnik

Kakor zdravnik zaljubljen v bolezn
Te vprašam ljubezen kaj si me naučila
Kakšna nepotrebna znanja
Ptice zaljubljene v sonce in cirilico

V ognju noč
Priti iz sna
In se vrniti z zakladom
Kadar sanjaš je noč tvoja služkinja

Pa ti govorim kakor leti ptica po praznini
Kdor ljubi nevarnost ljubi zgubljeni čas in plamen
Naključje živi v pomanjkanju strasti
Plavam čez da in ne brezuspešnega morja

Treba je ljubezen moja
Pojasniti vojno
Definirati ogenj
Nekoliko globlje ali višje je zemlja brez haska

Pretekli čas je resničnejši čas
Kakor predlanska žetev ki se je vrnila v zemljo
Vse je treba znova in drugače povedati
Zivljenje še ni končano dasi je že mimo

prevedel lojze zagoričnik

E
L
E
K
T
R
A brez
razloga?
?
?
?
?
? problemi
? problemov
?
?
?
?Prednost
cenejšimstiska
prihodnosti

prepoved

zadnji ukrep

RAZPRODAJA

Začelo se je zares

MATJAŽ HANŽEK

sonce je sijalo na njegovo plešasto glavo
ko je mirno vlekla dim iz cigarete

sonce je obsevalo njegovo plešasto glavo
ki je mirno vlekla cigareto

sonce je obsevalo njegovo plešo
ko je glava v dimu vlekla cigaro

v soncu je njegova plešasta glava
mirno vlekla dim iz cigare

prebredel sem reko
včasih sem prebredel reko
včasih sem prebredel reko od izliva do izvira
od izvira do izliva sem skalil reko ko sem včasih
bredel po njej
s kaljenjem reke ko sem brodil po njej sem
naredil uslugo ribam

od izliva do izvira
ribe so se z veseljem parile ko sem jim delal
uslugo s tem da sem
kalil reko od izvira do izliva brodeč po njej
koliko je bilo rib ki so se veselile in parile takrat
ko sem jim
delal uslugo brodil po reki in jo kalil od izliva do
izvira

MILAN JESIHI

že ob pol sedmih
prišel sem domov
ko se je pričelo večeriti
in rekel mami
Mama glej kako so veliki oblaki
nad jezerom nocoj
in kako beli
in kako grejo hitro

Ljubi bog ve da te nisem tako vzgajala
že ob pol sedmih pijan
že ob pol sedmih

IGOR MALAHOVSKY

IZ SECIRNICE

7
Nekdo pravi, da bo dež,
nekdo drug pa, da že komaj čaka,
kdaj bo jedel majsko solato.
Sonce te ne slepi,
oči imaš odprt, morda sanjaš
pa saj ne moreš,
ali pa se nam le rogaš in si misliš
saj itak ničesar več ne morem izgubiti,
delam kar hočem.
Roke so hladne,
ne čutijo ničesar več.
Ne veš kakšen je gozd v pomladnem večeru
kaj skrivajo trate v svojem
bilju.
Zunaj postaja toplo,
tu znotraj pa je zrak zatohel, težak,
čeprav se vrtijo vetilnatorji vse
dopoldne.
Benzenova kópel,
injicirani karmín,
notem spet benzen,
steklena kópel.
In sladkasta vonjava, ki se ziblje po
dvorani,
po migetajočih neonskih lučeh,
po tvojem razpolovljenem telesu,
da vidim vso tvojo največjo
intimo
in tvoj strah
pred dotikom kovinskega orodja.
Ne moreš se braniti,
vem.
Tiho padajo kaplje,
vse rože so se zaprle,
samo trave se narahlo zibljejo
in ne vedo za tebe tu v hladni dvorani,
kako si neboljen po smrti.

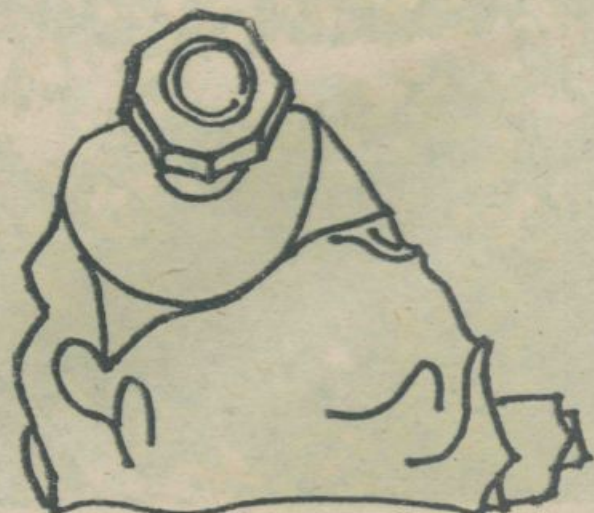
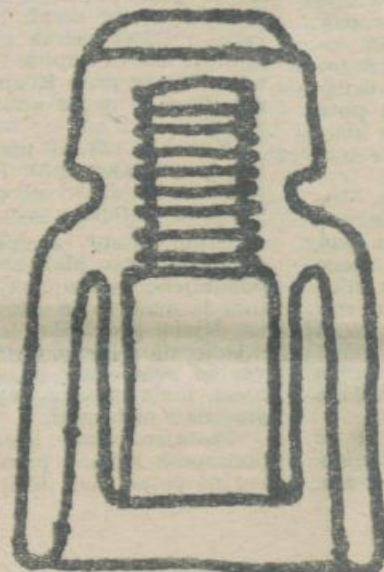
ŽUPAN NICK

KVADRANT

pod vodo je svet
drugačen
kri je zelena
misli pokajo kot
skale
in alge plešejo svoj
večni ples
pod vodo ne moreš
lagati
in biti fin
rigati
če kradeš
ukradeš življenje

PRIHAJANJE 2

prišel
sem
in
odšel
kajti
odhajanje
mi
je
bilo
vedno
bolj
všeč
kot
prihajanje

DIALOG S TARASOM KERMAUNERJEM

Uvodna opomba:

Taras Kermauner je bil rojen leta 1930 v Ljubljani, kjer je diplomiral iz čiste filozofije. Sodeloval je v uredništvu *Besed in Perspektiv*. Njegovo delo obsega predvsem literarnoteoretične in literarnozgodovinske spise; pisal pa je tudi o slikarstvu, filmu, gledališču in splošnih kulturnih problemih. Sodeloval je pri filmu kot asistent režiserja in dramaturg, ter v gledališču kot dramaturg in režiser. Režiral je Zajčeva *Otroka reke*, Kozakove *Dialoge* in *Ajfero*. Izdal je knjigo *Trojni ples smrti ali samorazdejanje humanizma v povojni slovenski drami*, kmalu pa bosta izšli še deli *Na poti k reči in niču ali porajanje režima v povojni slovenski poeziji* in *Natura in intima ali prehod od etatističnega k intimističnemu naturističnemu humanizmu v povojni slovenski poeziji*. Njegove članke in razprave lahko zasledimo tudi v drugih jugoslovanskih revijah. Trenutno aktivno deluje v literarnokritični skupini revije *Problemi*.

1. Po vašem mnenju so knjige Zajca, Smoleta in Strniše trije najpomembnejši poetično-dramski pojavi v slovenski povojni literaturi. S čim utemeljujete to trditev?

Da so *Antigona*, *Otroka reke* in *Samorog* najpomembnejši poetično-dramski teksti povojnega literarnega razdobja, niti ne bi bilo treba posebej argumentirati, saj bi tekste tega književnega roda lahko našli na prste. Moje mnenje je, da trije teksti, ki sem jih obravnaval v svoji knjigi, pomenijo vrh tako lirске kot dramske literature na povojnem Slovenskem. V uvodu h knjigi skušam to svojo trditev na kratko razložiti. Dodajam še nekatere druge razloge.

V povojnem literarnem razdobju na Slovenskem ločim štiri stopnje. Najprej prvo, ki razpada v dva dela. Gre za podaljšek medvojnje partizanske literature, ki se je začela kmalu prevešati v tip socialističnega realizma; recimo, da je ta stopnja trajala do (okrog) l. 1950. Druga je tista, ki sem jo v svojih nekdanjih bojevitih književnih polemikah (v letih 1953 in 1954 pa tudi 1960 in 1964) imenoval sentimentalno humanistično; začela se je okrog l. 1950, s svojimi iztekačnimi se deli se nadaljuje še danes — vendar ni več v časteh, na slovenskem Parnasu. Tretji sem od začetka sam pripadal; imela je vzdevek »kritična«; tudi vse tri obravnavane drame sodijo vanjo. S kritiki in esejji se je napovedala že v začetku petdesetih let, vrh socialne učinkovitosti pa je doživela brez dvoma v obdobju *Perspektiv* (1960—1964). Danes sicer ni več na »spicju« literarnega dogajanja, proizvaja pa tehta in učinkovita dela (Kozakov Kongres, moletov Krst pri Savici, Božičev Jezdec na strehi romani P. Zidarja...). Četrta sem dal ime lansko leto na simpoziju v Statenbergu: realistična; morda se bo prišlo. Označujejo jo imena kot *Salamun*, *Rotar*, *Seligo*, *Zagoričnik*. Danes predstavlja naš literarni denar cri in je tik pred svojo kulturnopolitično (socialno) afirmacijo.

Vsa ta imena za posamezne stopnje pa so bolj zunanje kot notranje narave; se pravi, da izvirajo bolj iz kulturnopolitičnega, esejističnega, literarnobojnega konteksta pravemu eksistencialnemu bistvu literature, ki se šele polagoma razkriva. Če bi uporabljali samo ta imena, bi zapadli običajni pomoti literarne zgodovine, ki literarne — umetnostne — pojave razlaga iz kulturno-socialnih dogodkov, jih veže na kulturnozgodovinske letnice in manifestacije, namesto da bi predvsem iskala njihovo avtentično, dloboko notranjo in specifično umetnostno literarno naravo. Sam sem (v okviru svojega »sistema« modeliranja diahronih pomenskih eksistencialnih struktur) prišel do tistega, kar daje temeljni pomen tem strukturam, se pravi umetniškimi delom; to je njihova temeljna zgodovina, ki ji pravih zgodovina subjektivitete. Glede na to moje stališče, za katerega menim, da je stališče same literature in njene notranje zgodovine, se mi kažejo omenjene stopnje v notranji povezavi in jih zato tudi nekoliko drugače imenujem. Prvo nosi nacionalni in historični subjekt, njen podaljšek pa subjekt, ki se je iz skupinskega spremenil v državno institucionaliziranega. Druga izhaja iz intimističnega subjekta, v tretji pridejo vsi dotedanji subjekti (subjektiviteta) do samonegacije; do samorazdejanja pride tisti element, ki jim je vsem skupen: to je humanizem — humanistični subjektivizem. Četrta išče pot v skrajnem stopnjevanju subjektivitete (ki postane glede na klasični slovenski humanizem transhumanistična), v vseh »objektivnih« meja razvezanem hiperaktivističnem voluntarizmu, ki prek samovolje do Niča prehaja v negacijo Človeka: v konstrukcijo Reči.

Iz tega zelo kratkega ekskurza po povojni slovenski literaturi je očitno, da se je ravno v »tretji« stopnji dogodil premik iz klasične slovenske — huma-

nistične in eshatološke, romantične in integrativne — strukture v nekaj drugega. Subjekt je odkril, da je »objektiviteta«, v imenu katere se je ves čas angaziral (Duh, Kri, Lepota, Idealno stanje v Absolutni prihodnosti, projektirani Človek, Ljubezen, Bog, Narod, Avtentičnost itn.), ON SAM, njegova volja do moči; naletel je na samega sebe kot na svojo zadnjo in neprekorajljivo mejo; ta meja — kot moja drugo bit — je moja Smrt in moj Nič, Smrt in Nič mene kot klasičnega slovensko-evropskega subjekta. V tej točki samospopada se je dejansko razgrnila pred človekom vsa njegova dotedanja zgodovina, obnovile in zliile so se vse ali pa vsaj poglavitne dotedanje teme in se reflektirale v povsem novi svetlobi. Ali je potem kaj posebej čudnega, če so ravno teksti te točke »boljši« od predhodnih, se pravi daljnosežnejši, temeljniji, pomenljivejši in zato tudi usodnejši?

2. V knjigi *Trojni ples smrti* vas posebej zanimajo poetsko-dramski pojavi v literaturi. Ali ta knjiga ne napoveduje tudi analiz drugih rodov?

Precej natančno sem že obdelal dramatiko prve in druge povojne stopnje (drame Miheličeve, Bora Zupana, Torkarja, Javorška), pa tudi tretje (*Božiča*, *Rožanca*, *Kozaka*, *Smoleta*). Večina teh študij je še neobjavljena in čaka na natis. Rad bi napisal detajlno zgodovino notranjih zvez med vsemi temi dramami in med njihovimi eksistencialnimi pomeni; menim, da bom to sintezo kmalu zmozel. Potem pa bi se rad vrnil v slovensko zgodovino in na podoben način obdelal naše predvojnje dramatik (Krefta, Leskovca, Novačana, Gruma, Majcna itn.). Moj zadnji cilj je podrobna in na gradivu temelječa analiza tega, kar imenujem »slovenska eksistencialna struktura«.

3. Ze dlje časa objavljate obsežne študije o slovenskih pesnikih v *Problemi*, *Dialogih* in *drugod*. Ali ste se usmerili v glavnem na mlado generacijo iz estetskih razlogov ali pa skušate sumirati izoblikovani pesniški izraz generacije?

Moja metoda je za slovensko literarno zgodovino nekoliko nenavadna. Namesto da bi začel s Prešernom in postopoma pridiral do današnjih dni, sem izbral obratno pot. Prepričan sem namreč, da je v današnji literaturi vsebovana vsa prejšnja, da so v njej tudi pomeni prejšnje ter da mi bo regresivna metoda bolj služila od progredirajoče. Uporabljam nekakšno psihoanalizo literature, ki naj me postopoma pripelje do njenega jedra, in temelja; ta je v zgodovinskem sicer temeljno navzoč, vendar očem tedanje zavesti skrit — tematizira in eksplicira se šele v koncu nekega obdobja. Po tem, kar govori in razkriva sama literatura (današnja), sodim, da se v tem koncu nahajamo ravno danes.

Analitik ne sme in ne more gojiti pristranske ljubezni do nobene izmed zgodovinskih stopenj, ki jih analizira. Večje »navdušenje« nad to ali ono diktira ona sama — do takšnega »navdušenja« pride, če ta ali ona več »pove«, se pravi, če več pomeni in več razodene pomenov in notranjih zvez ter globlje odkriva svojo — in našo — usodo. Analitični subjekt se je dolžan reducirati na golo zavest tega, kar je, se pravi zgodovine poezije, in skoz njo zgodovine subjektivitete. Ta zmožnost mu je bila do zdaj — dokler smo se nahajali v progredirajoči zgodovini, v svetu, ki je nenehoma kreiral svojo Prihodnost — onemogočena, saj je njegovo temeljno stališče (točka viziranja) moralo biti ideološko. Sprašujem se, če se morda danes da temu izogniti in priti do »čiste znanosti« in »čiste misli«? Če smo zares v dogajanju preobrata zgodovine, v točki, v kateri je subjektiviteta — drugo ime za bit sveta, ki se je sama sebi razkrila — prišla do same sebe, do svojega temelja in s tem do svoje meje (Niča), potem se da na naše vprašanje odgovoriti pozitivno: v tem, ko sem zavest objekta (zgodovine literature) in tako ideolog (objekt je nekaj drugega od mene-subjekta, ki gledam, analiziram in zavedam), sem pravzaprav zavest subjekta: samega sebe; s tem pa nisem več ideolog, temveč golo samorazkrivanje tistega, kar edino je in kar je prislo k sebi: subjektivitete, kateri je vsa objektiviteta le njena lastna samozakritost, se pravi — ta ali oni del njene zgodovine, ena od njenih faz, ki vse vodijo h končni fazi sklenjenosti in v svoj dom — samo vase — prispele subjektivitete. Ideologija odpade in se stopi v misli. Smo v koncu do zdajšnje evropske zgodovine, za katero je bilo značilno strukturiranje — projektiranje — Absolutne prihodnosti kot »objektivne«, se pravi nad človekom obstoječe Resnice-Biti. V svetu izdelane tehnike se je čas ustavil, intenzivira se le, kar je isto (zdajšnost); preobrat, o katerem smo govorili, pa pomeni, da se je čas obrnil in da

se Evropa vrača v preteklost, sama vase: da je nastopila pot k svojemu viru in temelju, ki ga mora zdaj šele zares odkriti, na tej poti pa znova in nezakrito spoznati vse pomene, ki jih je med svojim progredirajočim prodiranjem kreirala, a ne razumela. Gre torej po poti strukturalizacije, stabilizacije in signifikacije sveta.

To je stališče — Arhimedova točka — do katerega sem prišel na temelju podrobne, konkretne analize slovenske literature. Zato tudi v svojih konkretnih analizah postopoma regresiram v preteklost. Kmalu bo izšla (pri založbi Lipa v Kopru) knjiga, v kateri analiziram stopnjo intimističnega subjekta (Kovič, Menart, Zlobec, Pavček), natančno sem že obdelal poezijo Ivana Minattija (spis še ni objavljen), delam analizo Kajuha, Bora in predvojnih poezij (Kocbek, Vodušek, Gruden, Gradnik) in se tako vrača tja, kjer se je slovenska poezija začela: k Prešernu.

4. Kako je na Slovenskem z zamenjavo pesniških generacij?

Vprašanje je bolj kulturne in literarnopolitične narave; zato bo tudi moj odgovor na tem nivoju. Literarni rodovi se prepletajo. Ocena o tem, kateri je danes socialno najpomembnejši — najučinkovitejši — je v veliki meri stvar stališča, s katerega ocenjujemo. Starejši kulturniki brez dvoma še zmerom najbolj cenijo recimo Cirila Kosmača, Udoviča ali Vipotnika, se pravi pripadnike starejših rodov; najmlajši so razdeljeni med občudovalce *Salamuna*, ki je gotovo ne navadno popularen, in *Fritza* ali *Kuntnerja*, ki sta *Salamunu* pravo nasprotje in iščeta možnost v ultrahumanistični smeri. Najbrž pa se da reči, da je družabno najuspešnejši rod *Smoleta*, *Strniše*, *Kozaka*, se pravi današnjih štiridesetletnikov, kar je navsezadnje tudi naravno; gre za ljudi v tistih letih, ko pomena njihovega dela ni več mogoče zanikati (kar je delala slovenska kulturna javnost še v času *Perspektiv* pred pol desetletja), hkrati pa to delo še ni tako dolgo na tržišču, da bi začelo zanimanje zanj bistveno popuščati. To lepo vidimo iz dejstva, da sta dobila letošnji *Sterijini* nagradi ravno *Kozak* in *Strniša*, medtem ko so dela starejših rodov v zadnjem času večinoma precej slabo uspela (Miheličeva, Potrč, Ingolič, Kranjec, Lokar, Torkar, Bor...). Res pa je, da ima vsak avtor svojo publiko. Med pesniki sta verjetno najbolj brana *Menart* in *Minatti*, romani lažjega žanra pa doživljajo dober sprejem tudi pri širših plasteh. — Podoba današnjega literarnega življenja na Slovenskem je precej raznovrstna in bogata. Zdi se celo, da slovenska literatura še nikoli ni bila na tako visokem nivoju — pa naj mislimo pri tem na njene najvišje vrhove (Kosmač, Kocbek, Udovič, Smole, Strniša, *Salamun* idr.) ali na široko povprečje.

Takšen je odgovor na kulturno in literarno političnem nivoju; odgovor na globljem, umetnostno avtentičnem — eksistencialnem — nivoju pa sem skušal dati že v odgovoru na prvo vprašanje, tam, kjer sem govoril o posameznih stopnjah v povojni slovenski literaturi.

5. Kaj pa bi lahko rekli za prozaiste?

Isto.

6. Predstavite na kratko, če je to mogoče, trenutek sodobne slovenske kritike.

Dejstvo je, da je tista kritika, ki jo je svoj čas do najvišje oblike razvil Josip Vidmar in ki so jo pozneje nadaljevali *Mejak*, *Sega*, *Kalan* in drugi, danes v razsulu. Do tega je prišlo zato, ker je v razsulu stališče — Arhimedova točka — s katere so ti kritiki sodili in ki jim je njihove sodbe sploh omogočala. Ta točka je bila literarnoumetnostna varianta temeljnega slovenskega eshatološkega metafizičnega stališča, namreč, da obstaja čisto določena Najvišja vrednost sveta, h kateri se bližamo in na kateri smo utemeljeni (tudi umetnost). Za omenjene literarne kritike je bilo zunaj dvoma, kaj in kakšno literarno delo mora biti, če hoče biti umetnina; potrebna je bila le zadostna mera znanja ter okusa, pa je bilo za sleherni literarni proizvod mogoče povedati, kje je na vrednostni umetnostni lestvici. Kritiki se dolgo niso zavedali (nekateri, a redki — recimo Vidmar — se še danes ne), da gre pri njih de facto le za eno izmed mogočih vrednostnih stališč oziroma norm, ki ustreza določenemu tipu literature. Slovenska literatura ima prekratko zgodovino, da bi se bili v nji razvili tudi drugi tipi; lahko rečemo, da je bila v nekem smislu ukrojena po enem modelu (to pa je ravno model »slovenske strukture«, ki ga raziskujem).

(Nadaljevanje na 12. strani)

Sele v zadnjih letih, ko je dospel omenjeni model do samonegacije in so začela nastajati literarna dela zunaj njega, je prišla lahko tudi literarna estetska kritika do samorefleksije. Do te je prišla na precej boleč način: šele tedaj, ko je precejkrat — prevečkrat — v svojih sodbah temeljito usekala v prazno, ko literarni del tretje — danes družabno najbolj učinkovite — literarne stopnje ni zmogla spraviti v svoj merski sistem, jih odklonila, ta dela pa so zelo kmalu pokazala tako veliko socialno moč kot opredeljujoč eksistencialni pomen. Nekateri kritiki so svoja stališča nekoliko prilagajali situaciji, drugi so umolknili, občutek mačka (neuspešnosti) pa je bil pri veliki večini tako obsežen, da so se preprosto začeli ogibati pisanja kritik. Zato smo danes v kritičnem vakuumu. To, kar delamo, recimo Pirjevec, Inkret in jaz, je filozofska analiza literature, ne pa literarna kritika. Sam menim, da je eksterna kritika potrebna reč. Kritika zmerom izraža določeno publiko, določen sloj ali pogled na svet ter okus in nazore tega sloja zagovarja. Zato je v temelju ideološka. Glede na to, da je filozofska (torej neideološka) zavest zgodovine le ena varianta, da pa empirično še zmerom obstajajo različni sloji in interesi, ki se borijo v tej zgodovini za svoj — delni, a zelo realni — prav, je dobro tudi to, da izražajo svoje poglede ne le na gospodarstvo ali politiko, temveč tudi na literaturo; tega jim tudi nobeden ne more prepričati. Kritiki, ki bi zastopali takšne — različne, a realne — nazore v polagoma diferencirajoči se slovenski družbi, bi s

tem opravljali pomembno delo preciziranja in stabiliziranja te diferenciacije, se pravi da bi služili temu, kar je naši družbi danes čez vse potrebno (a ji manjka): njenemu strukturiranju, prehodu iz amorfnе kriptorevolucionarne pobesnele dinamike ter hiper-mobilnosti (v kateri postaja vse zamenljivo in relativno) v stabilnost do neke mere urejene in normalno mobilne družbe. Stabilizirali bi njene oziroma njenih socialnih elementov (grup, slojev, poklicev itn.) socialno zavest na področju vrednot. Ti kritiki bi bili s tem interpreti in ideologi delov družbe, se pravi gojitelji okusov, borci za nazore ipd. posameznih družbenih skupin. Ravno to pa je v popolnem nasprotju s funkcijo in pomenom, ki so ga imeli literarni kritiki v dozdajšnji slovenski zgodovini; dozdaj so bili namreč interpreti Resnice, ene same in večne, služabniki Naroda ali Razreda (Naroda proletarcev), ki je bil središčna totaliteta in temeljna bit vseh nas. Ker pa je bila literatura najbolj odlikovana panoga kulture, kultura pa bistvena eksistenčna dejavnost našega Naroda, je bil kritik hkrati Veliki svečenik tega Naroda samega, posrednik med njim kot Idejo in Vrednoto na eni in nami kot recipienti te Ideje-Vrednote na drugi strani. Tež poziciji bi se — in se bo — moral danes odpovedati, pristati na svojo relativnost, se zavedati svojih mej, hkrati pa biti prepričan, da so te meje nekaj povsem naravnega in jih zato čisto naravno zagovarjati. Ta novi kritik ne bo več nastopal v imenu objektivno Najvišjega, temveč v svojem imenu ali pa v imenu plasti, ki ji pripada. Čeprav so na Slovenskem zaradi majhnosti in nerazvitosti naše družbe možnosti za kaj takšnega

relativno majhne, pa vendarle danes stojimo pred neogibnostjo eksperimenta, kakršnega sem skušal opisati

7. V okviru vaših dosedanjih skušenj — vaši načrti?

Na to vprašanje sem deloma že odgovoril v odgovoru na tretje vprašanje. Dodal bi le to, da vzporedno z analizami naše literature izgrajujem dovolj učinkovite in fleksibilne metode, ki bi mi zares šele omogočile uspešen pristop k literarnim delom. Tako bo moje delo tudi še vnaprej literarno zgodovinsko in filozofsko, čeprav bi se rad lotil — in to bom o priliki tudi storil — tudi literarne kritike; a ta naj ne bi bila ideološka, pač pa »znanstvena«, ne eksterna, pač pa imanentna. Upam, da bom vsaj pretežen del svojih načrtov lahko uresničil. Volje in vztrajnosti imam dovolj, če mi bojo le »objektivni« pogoji (možnosti tiskanja) še vnaprej tako naklonjeni, kot so mi zadnje leto. Zaenkrat sva si s svetom na roke, kako dolgo pa bo to medsebojno toleriranje (omogočanje) trajalo, odgovor na to ni več v moji moči.

Opomba: Vprašanja je sestavil Ljubica Djidić, urednik založbe Bagdala iz Kruševca.

Andrej Medved

PROBLEMATIKA SMRTI PRI MARTINU HEIDEGGRU IN KARLU JASPERSU

Uvodna opomba:

V prejšnji številki smo napovedali, da bo študija Problematika smrti pri Martinu Heideggru in Karlu Jaspersu objavljena na koncu prevodov člankov in razprav obeh najpomembnejših predstavnikov eksistencialistične misli. Vendar sodi omenjena razprava prav zaradi obravnave značilnih sovpadajočih momentov znotraj miselne strukture Jaspersove in Heideggrove filozofske konstrukcije na začetek izbranih prevodov: kot uvod v problematiko eksistencializma.

Osnovni podatki:

KARL JASPERS, rojen 23. 2. 1883 v Oldenburgu, od leta 1916 do 1921 profesor za psihologijo v Heidelbergu, od 1921 do 1937 in po letu 1945 je tam poučeval filozofijo, od leta 1948 je profesor v Baslu.

Pot Jaspersovega razvoja vodi iz podrobnega raziskovanja psihiatrije in psihologije. Izšel je iz filozofije Kanta in Kierkegaarda. Prvo obdobje karakterizirajo dela: *Allgemeine Psychopathologie*, 1913, *Psychologie der Weltanschauungen*, 1919, *Strindberg und Van Gogh*, 1922.

Veliko se je ukvarjal z reinterpretacijami velikih mislecev: M. Weber, 1932, Nietzsche, 1936, Descartes, 1937, Nietzsche und d. Christentum, 1947, Leonardo als Philosoph, 1953, Schelling, 1955, Die grossen Philosophen, 1957, Nicolaus Cusanus, 1964. Izvirno filozofsko literaturo predstavljajo dela: *Philosophie*, 3. Bde, 1932, *Einführung in die Philosophie*, 1950, *Rechenschaft und Ausblick*, *Reden und Aufsätze*, 1951, *Philosophie und Welt*, *Reden und Aufsätze*, 1958. Okvir Jaspersove filozofije predstavlja pet osnovnih vprašanj: Was ist Wissenschaft? (Kaj je znanost?), Wie ist Kommunikation möglich? (Kako je možna komunikacija?), Wie wird uns Wahrheit zugänglich? (Kako nam je dostopna resnica?), Was ist der Mensch? (Kaj je človek?), Wie wird man sich der Transzendenz bewusst? (Kako je mogoče zavedanje transcendence?)

Veliko se je ukvarjal z vprašanjem znanosti. Raziskovanje tega področja ga je privedlo do ločitve znanosti in filozofije. Jaspersovo razmišljanje kaže eno najglobljih razumevanj fenomena TEHNIKE: *Die Atombombe und die Zukunft des Menschen*, 1958, *Philosophische Aufsätze*, *Wahrheit und Wissenschaft*, 1967.

Jaspersovo vpraševanje po resnici izhaja iz ugotovitve razkola med subjektom in objektom. Ta problem je razvil v delih: *Vernunft und Existenz*, 1935, *Existenzphilosophie*, 1938, *Von der Wahrheit*, 1947, *Vernunft und WIDERVERNUNFT in unserer Zeit*, 1950.

O historični biti človeka in historičnosti kot taki je pisal v delu *Vom Ursprung und Ziel der Geschichte*, 1949.

Ostala dela: *Die Idee der Universität*, 1923, *Die geistige Situation der Zeit*, 1931, *Der philosophische Glaube*, 1948, *Die Frage der Entmythologisierung*, 1954, *Der philosophische Glaube angesichts der Offenbarung*, 1962.

MARTIN HEIDEGGER, rojen 26. 9. 1889 v Messkirchu, Baden. Od leta 1928 do 1945 je bil profesor filozofije v Freiburgu i. B. Heidegger je učenec in v začetku nadaljevalec Husserla, od katerega se je oddaljil v delu *Sein und Zeit*, z vprašanjem po smislu biti, *Sinn vom Sein*. Preko tega vprašanja je pripravil pot fundamentalni ontologiji. Bistveni »predmet« Heideggrovega raziskovanja: »fenomena« njegovega mišljenja je bit in njena določenost.

V svoji filozofiji je združil Luthrovo in Kierkegaardovo učenje o eksistenci, preneseno na nivo »čistega« tostranstva, z Diltheyevo zgodovinsko hermenevtiko v nauk o smislu biti in človekovem bistvu.

Njegov vpliv sega na področje filozofije, literarne kritike, pa tudi na literaturo samo. V filozofiji eksistencializma so Heideggrove ugotovitve naletele na odziv predvsem v delu francoskih intelektualcev, posebno pri Jeanu Paulu Sartru. Studije in razprave: *Das Realitätsproblem in der modernen Philosophie*, 1912, *Die Lehre vom Urteil im Psychologismus*, 1914, *Der Zeitbegriff in der Geschichtswissenschaft*, 1916, *Die Kategorien und Bedeutungslehre des Duns Scotus*, 1916, *SEIN und ZEIT*, 1. Hälfte, 1927, *Vom Wesen des Grundes*, 1929, *Kant und das Problem der Metaphysik*, 1929, *Was ist Metaphysik?*, 1929, *Die Selbstbehauptung der deutschen Universität*, 1933, *Platons Lehre von der Wahrheit*, 1942 *Vom Wesen der Wahrheit*, 1943, *Über den Humanismus*, 1947, *Holzwege*, 1950, *Erläuterungen zu Hölderlins Dichtung*, 3. Auflage 1963, *Einführung in die Metaphysik*, 1953, *Aus der Erfahrung des Denkens*, 1954, *Was heisst denken?*, 1954, *Vorträge und Aufsätze*, 1954, *Der Feldweg*, 3. Auflage 1962, *Was ist das — die Philosophie?*, 1956, *Zur Seinsfrage*, 1956, *Hebel, der Hausfreund*, 1957, *Der Satz vom Grund*, 1957, *Unterwegs zur Sprache*, 1959, *Von der Gelassenheit*, 1959, *Identität und Differenz*, 1957, *Vom Wesen und Begriff der fisis. Aristoteles, Physik, B. I.* 1960, *Hegel und die Griechen*, 1960, *Hölderlins Erde und Himmel*, 1960, *Nietzsche*, 1961, *Die Frage nach dem Ding*, 1962, *Kants These über das Sein*, 1962, *Die Technik und die Kehre*, 1962, *Wegmarken*, 1967, *ZEIT und SEIN. L'En durance de la Pensée, ouvrage collectif*, 1968.

Uvodna opomba:

Studija ima primerjalni karakter. Seveda ponekod sega preko tega

ozkega okvirja. Napisana je na podlagi dveh temeljnih del, značilnih za obravnavano problematiko:

Martin Heidegger: *Sein und Zeit*, siebente unveränderte Auflage. Max Niemeyer Verlag Tübingen 1953, Zweiter Abschnitt, Erstes Kapitel: *Das mögliche Ganzsein des Daseins und das Sei zum Tode*, in Karl Jaspers: *Philosophie*, Zweiter Band: *Existenzhellung*, Springer Verlag Berlin 1956, Dritter Hauptteil, Grenzsituationen, Siebentes Kapitel, Zweiter Teil, Einzelne Grenzsituationen: Tod.

UVOD: DOLOČITEV PROBLEMATIK

Zakaj eksistencialistična misleca Heidegger in Jaspers govorita o smrti kot posebni situaciji, v katere razrešitvi vidita rešitev temeljnega vpraševanja filozofije nasploh? Odgovor je skrit v zastavljenem vprašanju: razkritje smrti kot na poseben način konstituirane posebnosti bivanja je v ozki povezanosti s temeljnim filozofskim spraševanjem po smislu biti. Heidegger išče v imenu smisla biti nasploh, pa tudi v imenu iskanja celote bivajočega, smisel biti skozi dimenzijo človekovega načina prebivanja skozi Eksistenco, skozi tu-bit, skozi bit enkratnega in neponavljivega. Heidegger torej išče bit samo v poti nazaj k človeški biti: *Rückgang auf das menschliche Sein*. Raziskovanje celote se pričinja pri ontološki določenosti tu-bit, kot izvorni interpretaciji tega bivajočega. Z analizo posameznika kot tu-bit se pripravljata pot do rešitve generalnega vprašanja po smislu biti nasploh. Bistvo takšnega eksistencialno mišljenega posameznika je odprta možnost bivanja. Človek stopi tako v središče filozofiranja. Odprto možnost izbire bivanja in prebivanja je Heidegger poimenoval Eksistenca. Eksistenca izraža posebnost človekovega bivanja, eksistirati pomeni »izvirno nastajanje«, pa tudi »prodor iz gneče« v smislu vračanja pomembnosti enkratnega in neponovljivega človeškega bitja.

Ekstencialna analiza, razkrivanje eksistencialnih struktur človeka, skozi katero se nam odpira sklop možnih načinov človekovega bivanja, je (pri Heideggru) identična z razkrivanjem smisla biti. Tako Heidegger kot Jaspers odkrivata več temeljnih načinov človekovega bivanja. Konstitutivni elementi teh načinov bivanja so eksistenciali. Eksistenciali so eksistencialna določila načinov bivanja vsakokratne Eksistence, vsakokratne tu-bit. Kot takšni so temelji in pomenijo določila biti tu-bit: *Seinsbestimmungen des Daseins*.

Preko na poseben način določenih in opredeljnih eksistencialij, modusov človekovega eksistiranja: kategorij človeške biti, pri Heideggru in Jaspersu (:*Angst*, tesnoba, *Die zweifache Angst*, dvojna tesnoba, *Sorge*, skrb, *Furcht*, strah »pred«, *In-der-Welt-sein*, biti-v-svetu, *Geworfenheit*, vrženost, *Gewissheit*, gotovost, itd.) bomo prešli do temeljnega, odločilnega in odločujočega načina človekovega bivanja, do problematike SMRTI.

ODDELEK I. PRIMERJAVA EKSISTENCIALIJ PRI HEIDEGGRU IN JASPERSU

a) Določitev »mejne situacije« pri Jaspersu in »način bivanja« pri Heideggru:

Jaspers razlikuje eksistencialne in neeksistencialne situacije. Neeksistencialne situacije izpadejo iz okvirja filozofije, s svojo vključenoostjo vsakokratnega posameznika v širše ali ožje socialne strukture so predmet pozitivnih znanosti o človeku in družbi. Podobno tudi Heidegger razlikuje pristno in nepristno eksistiranje (pristno in nepristno bivanje), le da k temu dodaja še »povprečnost« kot vsakdanjo nerazločenost, indiferentnost obojega. Vsak izmed treh načinov bivanja ima posebno strukturo, katere konstitutivni elementi so eksistencialije.

Ustavimo se za nekaj časa pri opredelitvi »situacije nasploh«, kakor jo je določil Karl Jaspers (Heidegger o bivanju nasploh ni posebej govoril, ustavil se je le pri določnejši določitvi značilnih načinov bivanja, torej pri posebnih, zanj odločilnih eksistencialijah), ki nas bo privedla do glavne teme študije.

Oblikovna predstava kaže »situacijo nasploh« kot položaj stvari, drugo ob drugi v prostorsko-topografski določitvi.

Eine bildhafte Vorstellung bringt Situation vor Augen als Lage der Dinge zueinander in raumtopographischer Anordnung. Am Liefaden dieser räumlich — perspektivischen Vorstellung erwächst der Gedanke der Situation als einer Wirklichkeit für ein an ihr als Dasein interessiert Subjekt, dem sie Einschränkung oder Spielraum bedeutet. (K. Jaspers, *Phil.*, EE, S. 202)

Na podlagi oblikovnih, prostorsko-perspektivnih predstavah raste misel »situacije nasploh« kot resničnost, za katero je zainteresiran subjekt oziroma tu-bit. Predstava pomeni posamezniku oporo, pa tudi prostor za igro. V situaciji pridejo do veljave tudi ostali subjekti in njihovi interesi, sociološka spoznanja, trenutne kombinacije in priložnosti. Situacija je resničnost, ki ni le psihična ali fizična, ampak istočasno oboje skupaj kot konkretna resničnost. Kot tako opredeljena pomeni za mojo tu-bit korist ali škodo, priložnost ali oviro.

Situationen in Dasein sind also als allgemeine, typische oder als historisch bestimmte einmalige Situationen. (K. J., Phil., EE, S. 202)

Situacije v tu-bitu so torej splošne, tipične ter historično opredeljene enkratne situacije. Če se kot tu-bit pogosto najdem v situaciji, v kateri delujem in v kateri delujejo drugi, sem še dosti daleč od tega, da bi situacijo, v kateri se dejansko nahajam, spoznal. Situacije se spreminjajo in nastopi lahko trenutek, ko ne obstajajo več. Situacijo moram torej prenašati kot dejstvo, čeprav obstaja v njej tudi možnost spremembe. Situacije, ki so vzročno povezane in v medsebojni soodvisnosti, postanejo predmet znanstvene raziskave. Vendar raziskave niso celotna podoba situacije, kajti zavest o njih spreminja tako situacijo samo kot tudi njena pravila in zakonitosti.

Kenne ich etwa für mich allein die bestimmte Seite einer Situation, die alle anderen nicht kennen, so kann ich berechnend mit einiger Sicherheit handeln kennen alle die Situation, so ändert sich das Handeln aller und die Situation ist nicht mehr dieselbe. (K. J., Phil., EE, S. 203)

Ker je tu-bit biti v situaciji, ne morem nikoli izstopiti iz situacije, ne da bi na ta način vstopil v drugo situacijo.

Situationen wie die, dass ich immer in Situation bin, dass ich nicht ohne Kampf und ohne Leid leben kann, dass ich unvermeidlich Schuld auf mich nehme, dass ich sterben muss, nenne ich Grenzsituationen. (K. J., ibid.)

Mejne situacije: **Leiden**, bolečina, **Kampf**, boj, **Schuld**, krivda, **Tod**, smrt, se ne spreminjajo. Spreminjajo se le v svojih pojavih. Prenesene na našo bit so odločujoče. Razumsko niso pregledne, tako kot so to navadne situacije, »situacije nasploh«. V naši tu-bitu za njimi ne stoji ničesar več. Kot stena so, ob katero zadanemo. Ko trčimo ob njo, se v nas ne predrugačijo, ampak postanejo še bolj jasne, čeprav jih ne moremo izpeljati iz kakršnihkoli drugih ali drugotnih razlag oz. pojasnjevanj. So eno s tu-bitjo. Mejna situacija ni več situacija za zavest, ni več znanstveno opredeljiva in določljiva, kajti zavest skuša biti objektivna, vedoča in vzročno delujoča. Zato se ji mejna situacija izmika. Mejna situacija ostaja v notranjosti svojih mej, njenemu izvoru se ne moremo približati z razumom.

Die Grenzsituation gehört zur Existenz, wie die Situationen zum immanent bleibenden Bewusstsein. (K. J., ibid.)

Mejna situacija pripada eksistenci, »situacija nasploh«, ki je racionalno ter znanstveno določljiva, pripada zavesti (razumu).

Spoznati mejne situacije Jaspersu pomeni isto kot eksistirati. Medtem, ko je tu-bit vprašanje po biti v mejnih situacijah tuje, sem v mejni situaciji lahko z enim samim skokom pri samobiti biti. Ta Jaspersova ugotovitev sovpadaja s Heideggrovo, ko ta pravi, da znanosti kot znanosti v svojem raziskovanju ostajajo le na bivajočem kot bivajočem, in ne prodirajo v bit bivajočega; bit bivajočega ni dosegljiva manipulaciji znanosti.

b) Opredelitev skrbi — Sorge, kot posebnega eksistenciala:

V Heideggrovi eksistencialni filozofiji je skrb bit tistega bivajočega, ki je človeška tu-bit. V odnosu do zunanega sveta je tu-bit. **Besorgen**, zaskrbljenost, v odnosu do soljudi je **Fürsorge**, skrb. V skrbi sami so trije strukturni momenti tu-bitu: človekova »vrženost« v svet, zapadlost svetu — v neavtentičnem načinu bivanja povprečne vsakdanjosti, ter eksistenca: v smislu **Über-sich-hinaus-sein**, biti naprej od tega, kar že je.

Der Sorge, welche die Ganzheit der Strukturanszen des Daseins bildet, widerspricht offenbar ihrem ontologischen Sinn nach ein mögliches Ganzsein dieses Seienden. (M. Heidegger, SuZ, S. 236)

Dokler je tu-bit le kot bivajoče, svoje celote in popolnosti ne more doseči. Skrb, ki slika strukturno celoto tu-bitu, odkrito nasprotuje njeni **ontološki** misli o celoti bivajočega. Pozitivna eksistencialno-ontološka interpretacija smrti in njene karakteristike končno so izpeljane iz fenomena skrbi. (M. H., SuZ, S. 246.) Skrb je ontološki naslov za celovitost strukturne celote tu-bitu. Skrb kot taka mora biti razvidna tudi v eni izmed konkretizacij tu-bitu: v njeni vsakdanjosti, **Alltäglichkeit**, ki je kot tudi drugi eksistenciali v tesni povezavi z bitjo-k-smrti, **Sein zum Tode**.

Die alltägliche Art, in der das Dasein die Unheimlichkeit versteht, ist die verfallende, das »Un-zuhause« abblendende Abkehr. Die Alltäglichkeit dieses Fliehens zeigt jedoch phänomenal: zur wesenhaften Daseinsfassung des In-der-Welt-seins. (M. H., SuZ, S. 189)

Posebnost vsakdanjosti je besedica »se«, **Man**, ki se izgovarja v pogovoru. Na ta poseben način izraža vsakdanja tu-bit svojo bit-k-smrti. Odprtost vsakdanjega govorjenja pozna smrt kot »smrtni primer«, **Todesfall**. Ta ali oni od ljudi »umre«. Neznanci umirajo vsakodnevno. Na doživetje smrti v takšnem vsakodnevnom govorjenju je vezana skrb kot **Fürsorge**.

Die Analyse des »man stirbt« enthüllt unzweideutig die Seinsart des alltäglichen Sein zum Tode. (M. H., SuZ, S. 253)

Das Sterben gründet hinsichtlich seiner ontologischen Möglichkeit in der Sorge. (ibid., S. 252)

Skrb je torej s svojo strukturo vezana na doživetje smrti v vsakdanjem pogovoru. Ta »man« preskrbi človeku tudi neko stalno pomiritev glede smrti. V zapadlosti vsakdanjosti je skrit beg pred spoznanjem prave globine smrti; nastopi odtujitev, ki je sama modus biti, kar tu-bit odtujaše lastni možnosti bivanja. (ibid., S. 254)

Vsakdanja bit k smrti je kot zapadlost stalni beg pred njo. Eksplicacija vsakdanje biti k smrti se torej nahaja v indiferentnem »se« znotraj vsakodnevne pogovora: »Nekoč bo treba umreti, toda to je še daleč«. V tem stavku vsakdanjega pogovora se skriva in razkriva neka gotovost smrti, ki pa nikakor ne sega do temelja smrti.

Vsakdanja bit zakriva tako možnost — pri Jaspersu **Selbstein** — lastne biti.

Oglejmo si navedene eksistenciala: skrb, zapadlost svetu kot neavtentičen način bivanja v vsakdanjosti, beg pred spoznanjem prave globine smrti — odtujitev, gotovost smrti, še znotraj medija Jaspersovega filozofiranja:

Der Tod als objektives Faktum des Daseins ist noch nicht Grenzsituation. Für das Tier, das nichts vom Tode weiss, ist sie nicht möglich. Der Mensch, der weiss, dass er sterben wird, hat dieses Wissen als Erwartung für einen unbestimmten Zeitpunkt. Aber solange der Tod für ihn keine andere Rolle spielt als nur durch die Sorge, ihn zu meiden, solange ist auch für den Menschen der Tod nicht Grenzsituation. (K. J., Phil., EE, S. 220.)

Torej smrt kot objektivno dejstvo tu-bitu ni mejna situacija. To človekovo vedenje kot pričakovanje določenega trenutka sovpadaja z vedenjem smrti v smislu »man« vsakdanjega pogovora pri Heideggrovih opredelitvah. Ravno tako skrb, ki jo Jaspers kot posebno občutje veže na to vedenje, odgovarja postavitvi in določitvi skrbi v **Biti in času**.

Tudi Jaspers govori o neki vrsti »vrženosti«, s tem, ko pravi, da se vedno nahajamo v določeni situaciji. Od tega dejstva ne moremo pobegniti, kajti tudi vsak beg je situacija.

Gotovost smrti Jaspers obravnava v poglavju **Die zweifache Angst**, Dvojna tesnoba, Phil., EE, S. 225/226: Iz bitne gotovosti eksistence je mogoče obvladati poželenje po življenju in najti mir pred smrtjo kot mirnost v vedenju konca. Jaspers to gotovost smrti veže na eksistencialno smrt, katere radikalni nič se ne razkriva skozi skrb ali strah, ampak le preko tesnobe. Torej gotovost smrti ne postavlja v območje v določenem smislu »neavtentične« vsakdanjosti, v nepristno eksistiranje **man-a**, ampak jo premakne v področje avtentičnega bivanja, na katerega veže bistven eksistencial tesnobe. Ta premik je videi tudi v njegovi označitvi smrti bližnjega, **Tod des Nächsten**, EE, S. 221:

Smrt bližnjega, smrt ljubljenega človeka, s katerim sem v komunikaciji, je v pojavnem svetu najgloblja zarez. Vendar je ta komunikacija lahko tako globoko osnovana, da postane ločitev ob smrti le pojav in komunikacija ohrani svojo bit kot večno resničnost. Smrt je tako sprejeta v življenje. Življenje lahko dokaže resnico komunikacije medtem ko se uresničuje; lastna smrt tako preneha biti le prazen prepad. — [Ta Jaspersova ugotovitev sovpadaja s Heideggrovo določitvijo biti posameznika kot biti-k-smrti oziroma biti-Za-smrti.] — Eksistenca je v transcendenci s smrtjo postala domača [enako Heidegger]: kar je razblinilo smrt, je le pojav in ne bit sama. Smrt bližnjega, če mi ta pomeni ljubljeno bitje, ima totalen karakter in je s tem mejna situacija.

Torej vedenje o smrti bližnjega pri Jaspersu ni podobno vedenju in gotovosti smrti v Heideggrovi opredelitvi vsakdanjosti; vedenje o smrti bližnjega tukaj sovpadaja z mejno situacijo, s pristnim eksistiranjem tu-bitu kot eksistence.

c) Opredelitev tesnobe — Angst kot posebnega eksistenciala:

Za analizo tesnobe ostaja iz povedanega za enkrat še vedno zakrito, v kakšnem ontološkem odnosu se nahajata tesnoba in strah. Für die Analyse der Angst bleibt noch dunkel, wie sie ontologisch mit der Furcht zusammenhängt. (M. H. SuZ, S. 185)

Vendar se razlika med tesnobo in strahom kmalu pojasni. Tesnoba po eni strani žene posameznika v povprečno vsakdanjost, v brezosebni »man«, v nepristno eksistiranje, v katerem celo smrt, [ki je, (kot smo videli) najbolj lastna človekova možnost (enako Jaspers)], prejme značaj dogodka, ki »se« bo zgodil, kar »se« pač vedno in vsakomur dogaja, kar pa ni bistveno pomembno za človekovo življenje. V **Alltäglichkeit** vlada odtujenost in strah pred dogodkom smrti, nikakor pa tu ni prisotna tesnoba kot izraz pristnega eksistiranja, pristnega doživljanja smrti.

Strah pred smrtjo vodi človeka v različne načine nepristnega eksistiranja, v katerih smrt izgublja svojo pristnost in se zakriva posamezniku kot nekaj, kar »se« bo pač nekoč zgodilo.

Das Wovor der Angst ist das In-der-Welt-sein selbst. Das Worum dieser Angst ist das Seinkönnen des Daseins schlechthin. Mit einer Furcht vor dem Ableben darf die Angst vor dem Tode nicht zusammengeworfen werden. (M. H., SuZ, S. 251)

In der Angst vor dem Tode wird das Dasein vor es selbst gebracht als überantwortet der unüberholbaren Möglichkeit. Das Man besorgt die Umkehrung dieser Angst in Eine Furcht vor einem ankommenden Ereignis. (M. H., SuZ, S. 254)

V tesnobi pred smrtjo je tu-bit pred samo seboj prinesena kot izročitev nepresegljive in nepregledne možnosti. Tesnoba kot najpomembnejši eksistencial v določitvi smrti, istočasno kot skušnjava smrti in kot pristno doživetje pravega bistva smrti, predstavlja pogoj možnosti izpolnitve tu-bitu, ki je eksistenca.

Podobno opredeli dojetja biti k smrti, smrti kot mejne situacije za možnost vzratne izpolnitve, za možnost pravega pristnega bivanja Karl Jaspers; vendar se bomo k temu problemu še vrnil.

Določimo preje podrobneje še eksistencial, ki tu-bitu odtujaše lastno možnost pristnega bivanja, ki posameznika zaradi zapadlosti vsakdanjosti odtujaše. Zaradi strahu kot nepristnega eksistenciala je vsakdanja bit k smrti kot zapadla stalni beg pred smrtjo. Tesnoba sama se zato ponekod spreminja v strah in odtujitev, zaradi zapadlosti vsakdanjosti vodi tako tudi v nepristno eksistiranje. Razlika med strahom in tesnobo je v ontološkem značaju strahu in ontičnem značaju tesnobe:

Strah je vedno strah pred nečim, nekaj pa je vedno nekaj v smislu bivajočega.

Najgloblje bistvo smrti, kakor se izkazuje skozi občutenje tesnobe, je nič, nič pa ne more imeti ontološke dimenzije bivajočega. Ali kot pravi Heidegger: nič se v človekovi tu-bitu ne more javljati preko strahu, ki je vedno strah pred nečim, **Furcht vor etwas**, ampak le preko tesnobe, **Angst**, ki je v nasprotju s strahom. V tesnobi nam je grozljivo, tesnoba razodeva nič. Tesnoba nas pusti viseti, ker spravlja bivajoče v celoti do »drsenja«. V tesnobi je tu samo še čista tu-bit.

To, da tesnobe, skozi katero se javlja nič, ne smemo in ne moremo enačiti s strahom, je utemeljeno v novem razumevanju mišljenja. Bivajoče, katerega mišljenje kot predstavljanje vodi v enovitost, ni več to, kar je pričujoče, prijemljivo in predmetno, pač pa je v mišljenju kot predstavljanju nasproti postavljeno predmetno. Biti: niču se približujemo s pomočjo določenih temeljnih skušenj, ki nimajo ničesar opraviti s skušnjami Nečesa, bivajočega v smislu predmetnega. (Nadaljevanje na 14. strani)

Heidegger postavlja tesnobo, v nasprotje s strahom pred nečim, *Furchen vor etwas*, kot tako koncipiran eksistencialni fenomen, v katerem biva-joče popolnoma izgine in zavlada nič.

Bit kot nič »določa« biva-joče. Bit torej ni nikakršno biva-joče, ni Nekaj, je nič. Ker razum misli lahko le Nekaj, je s svojo logiko raz-puščen. Ker pa biva-joče v mišljenju ni več predstavljeno kot pred-metno in pričujoče, ker je biva-joče v-mišljenju-nasproti — postavljeno — predmetno, je zato mišljenje kot predstavljanje, ki žene v enovi-tost predmetnega, pre-obrnitev: zato misliti pomeni pre-obrniti. Nova pre-obrnjena misel pušča, da se bit kot nič izgovarja. Nova pre-obrnjena misel je razkritost nič. V tesnobi biva-joče popolnoma izgine in zavlada prisilno nič, *andrängendes Nichts*. Zaradi nove dimen-zije, ki jo je dobilo mišljenje, se človek nič ne more bati, se nič človeku ne more kazati skozi strah. Strah, ki je vedno strah pred ne-čim, je strah pred predmeti v svetu. Ti so ljudem tuji in odtujeni. Odtujenost ni doživetje nič, odtujenost je posledica tega doživetja. Človek je tujec v svetu predmetov. Fenomen odtujitve je v ozki zvezi z eksistencialom strahu, nikakor pa ne z doživetjem in doživljanjem nič, ki je vezan le na tesnobo.

Im Wovor der Angst wird das »Nicht ist es und nirgends« offen-bar. Die Aufsässigkeit des innerweltlichen Nicht und Nirgends besagt phänomenal: das Wovor der Angst ist die Welt als solche. In der Angst versinkt das Umweltlich Zuhandene, überhaupt das innerweltlich Sei-ende. (M. H., SuZ, S. 187)

In der Angst ist einem unheimlich. Darin kommt zunächst die eigentümliche Unbestimmtheit dessen, wobei sich das Dasein in der Angst befindet, zum Ausdruck: das Nichts und Nirgends. (M. H., SuZ, S. 188)

Heidegger pravi na strani 265 *Biti in časa*: Počutje, ki zmoro držati odprto, stalno in brezpogojno, iz lastne osamljene biti biva-jočega vzdigu-jočo se grožnjo samega sebe, je tesnoba. V njej se tu-bit nahaja pred ničem možne nemožnosti lastne eksistence.

In Angst befindet sich das Dasein vor dem Nichts der möglichen Unmöglichkeit seiner Existenz. (M. H., SuZ, S. 266)

Kaj pravi o tesnobi Karl Jaspers? Njegova opredelitev je zelo podobna Heideggrovi. Saj tudi izhaja iz iste osnovne določitve, iz istega temelja:

Že v prvem stavku pododdelka *Grenzsituationen*: Die zweifache Angst Jaspersova opredelitev tesnobe očitno povezuje iste konstituente kot Heideggrova:

Tesnoba v grozi pred nebitjo, pred ničem, je za tu-bit kot Eksi-stenco nepreklicna. Proti zakritju te tesnobe s predstavami o neki smiselni neumrljivosti nastopa radikalno pojmovan nič, ki se pojavlja »znotraj« fenomena smrti.

Die angst im Schaudern vor dem Nichtsein ist unaufhebbar für den Daseinswillen und bleibt das Letzte, wenn das Dasein schlechthin alles ist, nicht nur in dem bestimmtem Sinne der erscheinenden Wirklichkeit als des Lebens in der Welt mit Erinnerung und Bewusstsein.

Gegen die Verdeckung dieser Angst durch Vorstellungen von einer sinnlichen Unsterblichkeit, ist radikal das Nichts zu erfassen, das im Tode bleibt, sofern ... (K.J., Phil., EE, S. 225/226)

Povezava in povezanost eksistenciala tesnobe z ničem, ki je prisoten v smrti, je adekvatna povezavi tesnobe in nič v SuZ. Tesnoba je pri Jaspersu dvojna: podvojitve sovpadaja z Heideggrovo podvojitvijo tesnobe, od katere ena vodi v nepristno eksistiranje vsakdanje odtujitve in zapadlosti (strah pri Heideggro, Jaspers te oznake ne uporablja), druga v pristno bivanje. Eksistencialna bitna gotovost, ki je povezana s pristnim eksistiranjem, pri Jaspersu ne more biti nikakoli tolažba za življenjsko voljo, kajti dokler obstaja tu-bit, je odvisna od nje. Bitna gotovost, o kateri govorimo, se veže preko tesnobe na pristno skušnjo smrti in zatorej na smrt samo.

Jaspers dvojnosti tesnobe postavlja nasproti dvojnost smrti. Tu pa se že nahajamo v področju osnovne problematike študije, v območju smrti kot mejne situacije

ODDELEK I.

PRIMERJAVA »MEJNE SITUACIJE« SMRTI IN »BITI-K-SMRTI« PRI KARLU JASPERSU IN MARTINU HEIDEGGRU

Die Doppelheit von Daseinsangst und Existenzangst lässt den Schrecken des Todes in zwifacher Gestalt erscheinen, als Dasein, das nicht eigentlicht ist, in als radikales Nichtsein. (K. J., Phil., EE, S. 227)

Dvojnosti tesnobe: tubitne tesnobe in eksistenčne tesnobe odgovarja dvojnost smrti: smrt kot smrt tu-bitu, ki pravzaprav ni smrt, in smrt kot radikalni nič (vse po Jaspersu). Tubitni tesnobi je adekvaten Heideggrov strah, tubitna smrt (ki je po besedah Jaspersa pravzaprav ni) pa skušnji smrti v vsakdanjem govorjenju, kjer vlada brezosebni »man«. Eksistencialni tesnobi odgovarja tesnoba iz SuZ, smrti kot radikalnemu nič ravnako Heideggrova opredelitev skozi-tesnobo-javljajočega-se-niča.

In Angst befindet sich das Dasein vor dem Nichts der möglichen Unmöglichkeit seiner Existenz.

Das Sein zum Tode ist wesentlich Angst. (M.H., SuZ, S.266)

Tu-bit se torej v tesnobi znajde pred ničem možne nemožnosti svoje eksistence, tesnoba sama je bit-k-smrti. Tako preko tesnobe pri obeh mislecih preidemo v dojetje smrti, pa tudi razkritje smrti. V tesnobi pred smrtjo je tu-bitu dana nepresegljiva možnost.

Ta pričujočnost prihodnega, pričujočnost smrti odločilno vpliva na človekovo ravnanje v sedanosti. Tisto, kar je kot določujoči in odločujoči moment vseskozi prisoten v zdajšnjosti, je neodložljiva gotovost smrti. Smrt za Heideggro ni dejanje, ki nenadomestljivo pretrga življenje, ampak bistveni sestavni del življenja. Smrt mu ne pomeni konec bivanja, ampak bivanje za konec. *Sein zum Ende*. Dejstvo končnosti življenja napolnjuje bivanje posameznika z vrednostjo. Smrt mu tako pomeni najbolj lastno možnost, bistvo pristnega eksistiranja pa bivanje za smrt. Smrt je posamezniku najbolj lastna možnost, ki napolnjuje človeško bitje in njegovo življenje, ter ga tako dviga iz brez-osebne zapadlosti vsakdanosti.

Das mit dem Tod gemeinte Enden bedeutet kein zu-Ende-sein des

Daseins, sondern ein Sein zum Ende dieses Seienden. Der Tod ist eine Weise zu sein, die das Dasein übernimmt, sobald es ist.

Die existenziale Klärung des Seins zum Ende gibt auch erst die zureichende Basis, den möglichen Sinn der Rede von einer Daseins-ganzheit zu umgrenzen, wenn anders diese Ganzheit durch den Tod als »Ende« konstituiert sein soll. (M.H., SuZ, S.245)

Smrt postane način bivanja, ki prevzame tu-bit, in pripada biti-v-svetu [*In-der-Welt-sein*]. Heidegger možno celovitost celotne biti vidi v bivanju za konec, v pristnem eksistiranju kot bivanju za smrt. Smrt je možnost biti, možnost bivanja.

Der Tod ist eine Seinsmöglichkeit, die je das Dasein selbst zu übernehmen hat. Mit dem Tod steht sich das Dasein selbst in seinem eigensten Seinkönnen bevor.

Der Tod ist die Möglichkeit der schlechthiniger Daseinsunmöglich-keit. So enthüllt sich der Todals die eigenste, unbezügliche, unüberhol-bare Möglichkeit. (ibid., S. 250)

Das eigentliche Sein zum Tode bedeutet eine existenzielle Möglich-keit des Daseins. Dieses ontische Seinkönnen muss seinerseits ontolo-gisch möglich sein. (ibid., S. 260)

Bit k smrti, bivanje za smrt je tako bit k možnosti. Biti k možno-sti pomeni: IZ-bitu na možnost kot zagotovilo lastnega uresničenja. Možnost, ki jo daje bivanje na smrt, je možnost razumevanja lastne zmožnosti bivanja, je možnost lastne eksistence. Zato bivanje za smrt, ki je kot tako bivanje za možnost, ni možnosti kot nemožnost ek-sistence; smrt je obratno najbolj lastna možnost tu-bitu. (M.H., SuZ, S. 262/263)

Sein zum Tode kot bit k možnosti odpira tu-bitu njeno najbolj lastno zmožnost bivanja, zato direktno pripada biti tu-bitu.

Jaspersova izreka o smrti je v marsičem identična z Heideggrovimi opredelitvami. Mejne situacije [med njimi tudi smrt] so možnost resnične svobodne izbire naše lastnosti. Ta svoboda je možnost izbire, je možnost odločanja o samem sebi. Moja bit, pravi Jaspers, je eksistenca, ki se mi javlja kot možnost svobode in odločitve. Jaspersu kot Heideg-gro se pomeni smrt možnost pristnega bivanja, možnost polnega in zaključenega tostranskega življenja, kajti obadva predpostavljata, da onkraj smrti ni ničesar posmrtnega, empiričnega ali substancialnega.

Mejna situacija smrti je v Jaspersovih opredelitvah zid, ob kate-rem [človek, tu-bit kot Eksistenca] enkratno in neponovljivo iztirja, *Scheitern*, doživlja neuspeh; iz nje [mejne situacije] izhaja človekovo osvveščanje in samouresničenje, kar sovpadaja z Heideggrovimi določitva-mi. Za občo zavest je smrt nesmiselna. Eksistenca pa reagira drugače: se eksistencialno samouresničuje preko treh skokov, preko treh stopenj skokov v mejni situaciji nastajajoče eksistence. (K.J., Phil., EE, S. 204: Stufen des Sprunges der in den Grenzsituationen werdenden Existenz:)

Prvi skok: Kot posameznik stojim izven okolja, izmaknem se svetu, svet postane tako drugo-mene. Sam sebe postavljam svoji lastni tu-bitu nasproti: svojo bit doživim kot skrajno osamljenost.

Drugi skok: vračam se v lastno situacijo, svet se mi ne prikazuje več le kot predmet objektivnega znanja, v sebi srečujem lastno bit in bit sveta. To mi omogoči vprašanje po biti. Drugi skok sovpadaja z ugo-tovitvijo vezanosti na *In-der-Welt-sein*.

Tretji skok:

to je skok iz razsvetlitve eksistence k eksistencialni samouresničitvi, ki pa ni rezultat spoznanja in spoznavanja, ampak rezultat eksistenci-alne odločitve. Tretji skok je prvotni skok k uresničenju v možni eksistenci.

Protij uresničenju v končni situaciji, ki je delna n slučaj sploš-nega, se uresničenje v mejni situaciji na nepojmljiv in nepredstavljen način nanaša na celotno Eksistenco. Kot posamezno bitje v posebni situaciji nisem več le končno zainteresiran, ampak mejno situacijo dojamem neskočno zainteresiran kot Eksistenca.

Gegenüber der Verwirklichung in endlicher Situation, welche partikular, durchsichtig und Falleines Allgemeiner ist, geht eine Verwirk-lichung in der Grenzsituation auf das Ganze der Existenz, unbegreiflich und unvertretbar. Ich bin nicht mehr in besondern Situationen als ein-zelnes Lebewesen nur endlich interessiert, sondern erfasse die Grenz-situationen des Daseins unendlich interessiert als Existenz. Es ist der dritte und eigentliche Sprung in dem mögliche Existenz zur wirklichen wird. K. J., Phil., EE, S. 206)

Eksistencialna razsvetlitev ustvarja prostor, v katerem zmoro ek-sistenca artikulariti svojo odločnost. Resnična eksistenca je zgodovinska resničnost, zgodovinskost je človekova zakoreninjenost v enkratnem položaju lastnega bivanja. Podobno Heidegger opredeljuje zgodovin-skost vsakokratnega posameznika. Identičnosti stališč obeh mislecev izpričuje tudi Heideggrova določitev odločnosti: zgodovinskost je izpe-ljal iz eksistenciala odločnosti. Odločnost opredeljuje kot zvestobo eksistentnega človeka do samega sebe. Prava zgodovinskost se vrši v neponovljivi enkratnosti eksistencialnega stanja odločnosti [Jaspers ponekod odločnost povezuje tudi s hrabrostjo; tega pri Heideggro ni-mamo], v katerem se eksistenca sooča s smrtjo kot svojo najbolj lastno možnostjo.

Enotnost stališč je jasno prisotna. Da bo podoba sovpadanja Heideggrovih in Jaspersovih opredelitev popolnejša, se za konec vrnimo še k nekaterim značilnim odlomkom Jaspersovega filozofskega razni-šljanja.

Tapferkeit ist in der Grenzsituation die Haltung zum Tode als unbestimmte Möglichkeit des Selbsteins. (K.J., Phil., EE, S. 225)

Das Leben wird tiefer, die Existenz sich gewisser angesichts des Todes. (ibid. S. 227)

Das Nichtsein, das restlos nicht ist, wird zum Schrecken für Exi-stenz in dem Masse, als sie im Dasein Möglichkeit verraten hat. Ver-wirklichte Möglichkeit aber erfüllt das Leben. (ibid. S. 227)

Smrt je po Jaspersovem mnenju globina biti ne kot mir, ampak kot dokončanje. Smrt je več kot življenje in je zavetje [ibid., S. 228] Enako opredeljuje smrt Heidegger [glej določitev bivanja-za-smrt].

Der Tod ist nur als ein Faktum eine immer gleiche Tatsache, in der Grenzsituation hört er nicht auf zu sein, aber er ist in seiner Gestalt wandelbar, ist so, wie ich jeweils als Existenz bin. Er ist nicht endgültig, was er ist, sondern aufgenommen in die Ge-wichtigkeit meiner sich erscheinenden Existenz. (K.J., Phil., EE, S. 229)

ŠTAFETNI RAZGOVORI

Odgovarja

MILAN
KUČAN

Predsednik predsedstva ZMS

4. Ali se kažejo v času, odkar funkcionira v Sloveniji namesto CK ZMS le predsedstvo, ki je ožja reprezentativna grupa, kakšne deformacije?

Ze sama sestava predsedstva, ki je v večji meri dolg formalnim kriterijem za doseganje ustrezne strukture kot pa funkciji, ki jo je predsedstvu naložil kongres, vodi do deformacij. Člani predsedstva, ki so zaposleni, so na svojih delovnih mestih dovolj angažirani, razen tega pa nekateri v svojih delovnih organizacijah v krogu svojih sodelavcev ne najdejo razumevanja za angažiranje v družbenopolitičnem delu. To nujno vodi do oženja že tako ozkega kroga ljudi, ki do marca, ko bo konstituirana republiška konferenca ZMS v skladu z določili novega statuta, »bdijo« nad usodo mladinske organizacije. Objektivno prihaja do večjega vpliva nas, ki smo na predsedstvu profesionalno zaposleni, do enostranskosti, kopičenja dela, improviziranja in izpuščanja nekaterih pomembnih stvari. K sreči ta začasni mandat, dan z nalogo končati prvo fazo reorganizacije Zveze mladine in zagotoviti pogoje za realizacijo akcijskega načrta, traja le devet mesecev in bo dovolj hitro potekel. V tem času pa je predsedstvo Zveze mladine Slovenije z namenom, da bi paraliziralo omenjeno enostranskost, oblikovalo ob sebi vrsto delovnih teles, komisij, aktivov mladih strokovnjakov v posameznih področjih, itd., ki zagotavljajo potrebno širino, učinkovitost in — po moji oceni — tudi uspešnost našega dela.

5. Kako bi morali — po tvojem osebnem mnenju — izpremeniti obstoječe družbeno politične mehanizme, da bi razbili njihovo birokratsko strukturo in jih spremenili v iskrene nosilce samoupravljanja?

Če želimo spremeniti obstoječe družbeno-politične mehanizme, (očitek, da imajo birokratsko strukturo, ni mogoče za vse in v enaki meri) potem je potrebno predvsem zmanjšati njihov politični monopol, ki jim je omogočal, da so od političnega odločanja odrivale množice, da so odločale za ljudi in v njihovem imenu. Revolucioniranje strukture ne more biti gola, formalna reorganizacija in zamenjava ljudi. Reorganizacija mora omogočiti uveljavljanje samoupravnega dogovora na vseh ravneh pritegnitev ljudi, v nekem smislu preokret k podružbljanju politike. Zamenjava ljudi pa mora zagotoviti tudi zamenjava miselnosti, zagotoviti mora, da se bo v naše politično življenje vnašalo vse več demokratičnosti, človeškosti, strpnosti, razumevanja in širine. V teh okvirih se mi zdi posebno pomembno afirmirati spoznanje, da pot

do resnice vodi preko različnega. Mlada generacija z monopolom resnice ni obsojena, zato sem prepričan, da je eden od pogojev za revolucioniranje struktur tudi njihova pomlad.

6. Ali je lahko partija, Zveza komunistov samoupravna organizacija? Ali je to lahko Zveza mladine?

Naša razmišljanja o Zvezi komunistov pogosto končajo pri ugotovitvi, da Zveza komunistov vzpodbuja in zagotavlja vse napredno v naši družbi. Afirmacija samoupravljanja je njena zgodovinska služba. Ze površno poznavanje pokaže, da so znotraj Zveze komunistov še zelo živi odnosi, ki veliko bolj ustrezajo komunistični partiji administrativnega socializma, ki so birokratski. Absurdnost situacije, da se za samoupravne družbene odnose bori v največji meri organizacija, ki je sama birokratska, je možno odpraviti le z odpiranjem vrat samoupravnim in demokratičnim elementom. Za tem preosnova Zveze komunistov tudi teži. Posebno pomemben element te transformacije Zveze komunistov je odgovornost, pojmovana tako, da vsakdo v polni meri in z vsemi posledicami odgovarja za svoje delo in javnost celotnega političnega delovanja v vseh njegovih posameznih fazah. Brez teh elementov, ki jih v družbi že uveljavljamo, bo partijsko politično delovanje bolehalo za birokratsko vsebino, omogočalo bo grupaštvo, direktivnost in nenačelnost. Samoupravna organizacija v najbolj čistem smislu besede, pa Zveza komunistov, po mojem mnenju, ne bo postala, dokler bo za enega od njenih temeljnih organizacijskih principov veljal demokratični centralizem (četudi ga ne pojmujejo statično) torej dokler bodo družbeni pogoji takšni, da bodo elemente partijske strukture Zveze komunistov zahtevali.

Za Zvezo mladine velja v znatni meri isto kot za Zvezo komunistov. Glede na svojo družbeno vlogo in glede na sedanje procese presnavljanja, pa mislim, da so možnosti za spremembe Zveze mladine v samoupravno politično organizacijo veliko bolj realne, da je ta sprememba bližnja.

7. Ali vidiš v prizadevanju vladnih institucij v naši republiki potencialne nasprotnike partijske politike? Kako se bosta srečevali dejavnosti oblasti in subjektivnih sil, če bo prva funkcionalizirajoča, druga pa moralizirajoča?

Prizadevanja naših vladnih institucij dokazujejo, da dobivamo lastne in uresničljive koncepte posameznih parcičnih in celovitih področij družbenega življenja. Nekateri koncepti izvršnega sveta so dobili podporo tudi na našem kongresu, uživajo pa podporo v mladinski in širši javnosti nasploh. Zagotavljajo namreč realno in oprijemljivo perspektivo. Večkrat in iz različnih strani sem že slišal podobno vprašanje, kot je vaše. Ne morem se iznebiti občutka, da je nekaterim veliko do tega, da bi do teh nasprotij prišlo, ali da bi se vsaj ustvaril vtis, da ta nasprotja so. Kakšni nagibi jih vodijo, je težko reči. Načelni prav gotovo ne!

S procesi demokratizacije, z razbijanjem političnega monopola gotovo prihaja do poredeljevanja politične moči na več centrov, vendar gotovo ne v tako izključujoči obliki, da bi enim ostajala samo moralizirajoča dejavnost, drugim pa funkcionalizirajoča.

8. Kaj lahko poveš v zagovor kulturnih manifestacij, ki razbijajo okvire obstoječega okusa in norm in ki jih kot predsednik predsedstva deloma omogočaš?

Gotovo ne mislite zgolj na »Katalog«, pa naj ostane pri njem, ker je tako hudo razburil slovensko javnost. Postavili bi ga v okvir naše revialne situacije, za katero je značilno, da ima na eni strani opravka z izredno ekspanzijo in agresivnostjo predvsem mladega kulturnega ustvarjanja, na drugi strani pa relativno izredno omejene možnosti, da bi to novo steklo preko tiskarskih valjev. Eden od razlogov za to je bil in je še zaprtost revij. Uredništvo »Problemov« se je zato odločilo za koncept, ki temelji na spoznanju, da je pogoj za diferenciacijo estetskih in literarnih tokov med mlado slovensko ustvarjajočo inteligenco njihova eksplikacija. Objava »Kataloga« je v skladu s to politiko uredništva, za katero stoji tudi naše predsedstvo (moje zasluge so pri tem sila majhne). Mislim, da so za nadaljnji razvoj publicistike, literature in umetnosti sploh, ustvarjalne svobode pa še posebej škodljive insinacije, namigovanja in težnje, da bi se na podlagi vsiljenih in apriornih ocen politično diskvalificirali sodelavci »Kataloga«. Eksetutorja te diskvalifikacije naj bi bila, seveda z odtegnitvijo sredstev (!), izdajatelj, vodilna foruma ZS in ZM. Trdno sem prepričan, da je oceno, pa četudi je kritična, pojava »Kataloga« potrebno dati z vidika umetniških, estetskih in strokovnih kriterijev, ker je bolj ali manj posrečeno, vendarle poskus umetniškega dejanja. Ne dati možnosti, da se »Katalog« objavi, ne pomeni, da pojava »Kataloga« ni. Ne morem se strinjati z namigovanji, ki poskušajo objavo »Kataloga« oceniti zgolj kot politično diverzijo in zahtevajo zanjo političen obračun. Idejna platforma »Kataloga« pa zaradi izpričanega nihilizma in rastočih težnj po proletarski kulturni revoluciji nedvomno zahteva temeljito analizo. Tudi »Kataloga« ne moremo ocenjevati izven obstoječega političnega prostora, ki ga opredeljujejo dane politične silnice. Zato revolt, ki ga je »Katalog« povzročil, ni zgolj davek malomeščanski miselnosti, okusu in normam, ki jih je za vrednotenje kulturnih manifestacij oblikoval buržoazni svet. Umetniški domet »Kataloga« in podobnih manifestacij bo najbolj ocenil čas. Obrzdi se samo tisto, kar je vredno, kar nima lažne vsebine.

9. Komu predajaš štafeto?

Štafeto predajam Cenetu Matičiču, poslancu republiškega zbora Skupščine SRS.

Prihodnjic bo odgovarjal
CENE MATIČIČ

1. Zakaj se nadaljuje tradicija »stihiga sovraštva« med študenti in ostalimi mladinci? Ali vidiš v tem antiintelektualizmu? Kako zrcali ta »spora« odnos med študentsko in mladinsko organizacijo?

Mislim, da »sovrštva« med študenti in ostali mladinci ni. Neredko pa je opaziti nestrpnost med nekaterimi posamezniki, ki delajo v študentski in mladinski organizaciji. Ta ni tiha, ampak je glasno izpovedana. Kar mene pri tem skrbi, je dejstvo, da ta nestrpnost nima načelne osnove, ampak je zakoninjena v osebnih odnosih, rivaliteti, politikantstvu, diskvalifikacijah in podobnem, a da kljub temu tako ali drugače vpliva na odnose med Zvezo študentov in Zvezo mladine in mnogokrat preprečuje delavno in ustvarjalno sodelovanje med obema mladinskima političnima organizacijama. Obe pa imata, gledano z zornega kota njihovih akcijskih programov in programskih načel vrsto nalog, na katerih realizaciji se morata srečevati, če želita uspeti. Ne rečem, da tega sodelovanja ni. Celo čedalje več ga je, dejanskega in ne le forumskega. Vendar velja povedati, kolikor prej bomo iz naših odnosov izločili nenačelne stvari, toliko prej bo dosežena enotnost slovenskega mladinskega političnega gibanja, ki ga sedanje razmere in naša generacija potrebuje. O antiintelektualizmu pa le to, da ga je v Zvezi mladine toliko, kot drugod v naši družbi. Do izraza pride velikokrat (tudi na kongresu ZMS v Velenju, ob letošnji študentski pomladi), prevečkrat da bi to ustrezalo objektivnim interesom našega razvoja in interesom mlade generacije še posebej. Bilo bi preveč enostavno problem antiintelektualizma zreducirati samo na odnos do študentov, do nastajajoče inteligence.

2. Koliko mladincev je bilo sprejetih v Zvezo komunistov od junija do danes? Ali je mogoče imenovati tako množičnost drugače kot kampanja?

Ni naključje, da se po objavi smernic in resolucije 10. plenuma CK ZKJ mladina v dokaj večjem številu vključuje v ZK. Ne gre pozabiti, da je ravno ob dogodkih, ki so za dva dokumenta inicirali, ZK po razmeroma dolgem času spregovorila s pristnim jezikom, ki je bil tudi jezik najširših množic delovnih ljudi, študentov in mladine. Ugled Zveze komunistov je porasel, ko so njena najvišja vodstva ZK podprle zahtevo, da se hitreje, odločneje in bolj radikalno rešujejo tisti problemi in obvladujejo tista najbolj zaostrena nasprotja, ki neposredno zadevajo položaj in vlogo delovnega človeka in mladine. Oportunitizem, ki je bil značilen za odnos mladincih do Zveze komunistov, se je pričel ceprav počasi, umikati spoznanju, da je za njeno učinkovito preosnovo, za spremenjanje neustvarjalnih in preživelih odnosov v naših partijskih organizacijah potrebno novih, svežih idej in njihovih nosilcev, da je borba s starim in preseženim potrebna znotraj Zveze komunistov. Umika se spoznanju, da se Zveza komunistov sama po sebi ne more spremeniti.

Sprejemanje mladincih v Zvezo komunistov ostaja na nivoju kampanje, če želimo z njim z eno potezo in nenaravno popraviti tisto, kar smo zamudili v vrsti let nazaj in kar karakterizira skorajda vse komunistične partije v svetu, to je očitno zmanjševanje deleža mladincih, udarne sile sleherne partije, v strukturi članstva. Za mladino mora biti sprejemanje stvar dolgoročne in načelne politike, ki mora temeljiti na dalekosežnih procesih naše politične in socialno-ekonomske preobrazbe. Ta preobrazba ne more biti uspešna, če v revolucionarni akciji za njeno realizacijo ni polnopravno vključena mlada generacija. To spoznanje mora dati Zvezi komunistov dovolj energije, da se za generacijo, ki zna trezno in racionalno razmišljati (vključevanje mladincih Slovencev v Zvezi komunistov zankrat ni premožljivo, do septembra 1938, v septembru 277), bori, da se bori za njeno ustvarjalno jedro. V njenem interesu je zato, da postajajo mladi ljudje polnopravni člani partijskih organizacij, da prevzemajo odgovornosti in funkcije, da ne ostajajo na nivoju partijskega podmladka, ki se zaradi neangaziranosti in nepotrebnosti prične kmalu osipati.

3. Ali je lahko projekt neke politične organizacije (ZMS) hkrati tudi osebni posameznikov projekt?

V izključni obliki ne! Tako ali drugače je korigan s projekti ali vsaj pogledi drugih. Umestneje se mi zdi zastaviti vprašanje, če so dane možnosti, da se v projektiranju politične organizacije uveljavi tudi posameznikov osebni projekt. Izkušnje kažejo, da je to v veliko večji meri — vsaj do nečloveškega — omogočeno tistim, ki so vključeni v formalne strukture, ali točneje povedano v vodstva organizacij. Na tiste »od zunaj« pa se še vedno gleda z nezaupanjem, čeprav vidim bistveno novo kvaliteto v tem, da je možno te projekte javno eksplikirati. Če katera organizacija nima razlogov, da ne bi dopuščala v svojem projektu večjega ali manjšega deleža posameznika, potem sta to gotovo Zveza mladine in Zveza študentov. S tistim, kar stoji tem težnjam na poti, se je treba spopadati. To je edini način, da dosežemo neposrednost mladinske organizacije in akcije.

Pot do zgodovinskega vodi po poti eksistencialne odločitve. Odločnost in hrabrost [pri Heidegru le odločnost] sta v mejni situaciji smrti samo-biti, Selbstsein. Eksistencialna odločitev se torej glasi: biti jaz sam in ne kdo drug. Samobiti je biti v mejni situaciji blizu z enim samim skokom. Podobno opredeli samobiti Heidegger: temeljna eksistencialna opredelitev človeka je svoboda izbire, biti ali ne biti »on sam«, se pravi možnost izbire pristnega ali nepristnega eksistiranja.

Zaključek:

Naloga študije: prikazati na podlagi primerov nekatere sovpadajoče značilnosti Heideggrove in Jaspersove obravnave problematike smrti, je izpolnjena, čeprav ne izčrpana.

Možnost takšne komparacije je v dejstvu, da oba eksistencialistična misleca zajemata snov za svojo filozofijo iz korenov istega temeljnega izhodišča oziroma iz izhodišnega temelja iste filozofije.

MISLI

Iz diskusije na strokovnem posvetovanju s temo: »IZRAŽANJE IN USKLAJEVANJE KONFLIKTNIH INTERESOV V NAŠI DRUŽBI«, ki ga je 28. oktobra 1968 priredilo društvo sociologov Slovenije.

Stane Saksida: Ali mislimo, da protislovje dandanašnji ni več osnovno gibalno družbe? Omejili smo se na fenomenalni nivo konflikta. Ta družba lahko mirno prenese konflikt, ne prenese pa protislovij. Če je konflikte možno sprejeti in institucionalizirati — ali ni to fenomen nekega generalnega konflikta? Bistveno protislovje je med diferenciacijo te družbe in vrednostnim sistemom, ki poskuša doseči enakopravne pogoje. Iz tega protislovja navadno nastane zelo žalosten kompromis. To je »pat situacija«.

Kiovsky: Stavke imamo tam, kjer je nizka struktura kapitala. Legalizacija stavke je nujna.

Mišo Jezernik: Politične stranke, po svoji doktrini marksistične, priznavajo konflikt le do trenutka, ko same prevzamejo oblast. Tako je predvsem v Vzhodni Evropi. Ko so na oblasti, pograbi funkcionalizem najcenejše vrste. Nobene garancije ni, da se delavski svet ne bi mogel birokratizirati.

Novak: Stavka v kapitalizmu je nekaj drugega kot stavka v socializmu. V socializmu povzroča delavec škodo samemu sebi.

Die Blumen aus Krain

V Kranju imajo lepo navado, da nekaterim kranjskim pisateljem priredijo literarni večer ob izidu njihove knjige. Nekaterim podeljujejo celo Prešernove nagrade, ne da bi nagrajenci ravno vedeli, zakaj.

Konkurenca

Nekaj bivših (in sedanjih) sodelavcev TRIBUNE sodeluje pri urejanju lista za pametne Slovence — PAVLIHE. Uredništvo jim je odstopilo stran, ki naj bi postala nekakšna študentska stran. Upamo, da zaradi te novice naklada PAVLIHE ne bo padla.

BEREGOVOJ JE NAVDUŠEN

Sovjetski vesoljec Beregovoj je izstopil iz vesoljske ladje. Ko je stopil na tla, se je počutil, kot bi bil malo pijan. Zemlja se mu je zdela mehka. Pristanek je bil komaj zaznaven. Ladja je pristala z izredno nežnostjo. Zunaj je bil sneg. Beregovoj si je popravil lasne in vdihnil zdrav, kavkaški zrak. Naproti so mu prihitali prijatelji. Objel se je. Beregovoj je bil srečen. Odpeljali so ga na kosilo v bližnje naselje. Obril se je. Nato je izjavil, da je ladja odlična, da so sedeži mehki in da mu je bilo prijetno toplo. — Mislim, da sanjam, je rekel. — Bilo je čudovito potovanje. Z mislijo na družino, na Brežnjeva in na partijo, na čudovite vesoljske meglice in presenetljive kosme oblakov je stal pred krčmo nekje v kavkaških gorah in vzdihnil: — Srečen sem!

STONE STOJKO: POGOVOR 68

KAJ JE REKEL BREŽNJEV DUBČKU

— Tovarš Dubček, če mislite, da so sovjetske čete izvršile nasilje nad suverenostjo češkoslovaške, nimamo nič proti, če vzpostavite ravnotežjo na ta način, da pošljete na ozemlje Sovjetske zveze 300.000 češkoslovaških vojakov, recimo na kitajsko mejo.

Za svobodo

Na zagrebški univerzi so študentje pričeli ustanovljati čete prostovoljcev. Medicinci, gradbeniki, strojniki, farmacevti in tehnologi so glede na značilnost svojega študija ustanovili specializirane čete. Poleg strokovnih vojaških vaj na prostem bodo prostovoljci poslušali tudi predavanja iz t. im. politične vzgoje.

RUDI SELIGO O KATALOGU

Rudi Seligo pije brizganec. — Bil sem na sestanku Kataloga, pravi. Videti je utrujen. — Zdaj sta dva Kataloga, reče po premisleku. — Ta številka ni tisto, kar si predstavljam kot Katalog. Nekateri si predstavljajo Katalog tako, da pride eden z rezkom drugi z mačko. Jaz sem proti takemu Katalogu. Katalog je napor, resno delo...

Suspendirana redakcija „Prologa“

Univerzitetni odbor ZSJ v Zagrebu je suspendiral uredništvo gledališkega časopisa »Prolog«, kajti po dveh številkah ni dovolj denarja za izhajanje tega časopisa. Na istem sestanku je bila formirana komisija, ki mora pregledati poslovanje »Prologa« in univerzitetnemu odboru predlagati rešitev »problema Prologa«.

OBSODBA V MADRIDU

V Madridu so danes obsodili španskega študentskega vodja Alejandra Gonzalesa na devetmesečno zaporno kazen. Gonzales je član vodstva prepovedane Demokratske zveze študentov; obsodili so ga zaradi organiziranja sestankov upornikov, kar je privedlo do javnih nemirov in ilegalnega združevanja.

Študentski list Tribuno urejajo:

Ivo Marenk, Milenko Matanović, Andrej Medved, Nande Miklavc, Rudi Rizman, Dimitrij Rupel (odgovorni urednik), Marko Slodnjak, Tone Stojko (urednik fotografije), Sašo Srot, Marko Švabič, Dušan Tršar (tehnični urednik), Milenko Vakanjac, Franci Zagoričnik. TRIBUNA — Izdaja UO ZSJ — Uredništvo in uprava Trg revolucije 1-II — Telefon 21-280 — Tekoči račun 501-8-78-1 — Letna naročnina za študente 15 N din, za ostale 20 N din, posamezen izvod 1,5 N din — Rokopisov in fotografij ne vračamo — Tiska ČP »Delo« Ljubljana Tomšičeva 1. telefon 23-522 — Poština plačana v gotovini.